

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Bakalářská práce

Postoje papežů vůči Židům a judaismu po

II. světové válce

Attitudes of Popes toward the Jews and Judaism

after World War II.

Vedoucí práce

PhDr. Lena Arava-Novotná, Th.D.

Autor práce

Terezie Stehlíková

Praha 2014

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Leně Aravě-Novotné, Th.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování věnovala při vedení mé bakalářské práce. Dále bych také chtěla poděkovat všem, kdo mě v mém studiu podporovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Postoje papežů vůči Židům a judaismu po II. světové válce“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

V Praze dne 5. 5. 2014

Terezie Stehlíková

Anotace

Bakalářská práce „Postoje papežů vůči Židům a judaismu po II. světové válce“ se zabývá přístupy papežů k židovské otázce se zvláštním zaměřením na období po roce 1945. Ukazuje nelehký proces sbližování křesťanského a židovského světa. Pojmenovává palčivé otázky, na které dva tisíce let nikdo neodpovídal. V závěru je vyjádřena naděje, že již byla vyšlapána cesta, po které mohou oba náboženské proudy kráčet vedle sebe s porozuměním.

Annotation

Bachelor thesis „Attitudes of Popes toward the Jews and Judaism after World War II.“ explores the attitudes of popes to the Jewish question, with a particular focus on the period after 1945. It shows the difficult process of convergence between the Christian and Jewish world. It identifies burning questions which nobody responded to during two thousand years. In the conclusion it expresses a hope that the path along, which both religious movements can walk side by side with understanding has been trodden.

Klíčová slova

Benedikt XVI., František I., Jan XXIII., Jan Pavel II., judaismus, katolicko – židovské vztahy, papež, Pavel VI., Pius XII., Židé

Key word

Benedict XVI., catholic – jewish relations, Francis I., Jews, John XXIII., John Paul II., Judaism, Paul VI., Pius XII., pope

Obsah

Úvod.....	6
1. Jan XXIII. : První změny.....	9
1.1 Zásadní vlivy působící na Jana XXIII.....	10
1.2 Koncept proradní Židé.....	12
1.3 Změna modlitby: Zasvěcení lidstva nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu.....	14
1.4 Jan XXIII. se setkává s Mauricem Fischerem.....	14
1.5 II. Vatikánský koncil a židovská otázka.....	16
2. Pavel VI. : Otevřené sblížení.....	20
2.1 Soukromá návštěva Svaté země Pavlem VI.	20
2.2 Postoj k judaismu.....	23
2.3 Pontifikát Pavla VI. a první politické vztahy s Izraelem.....	24
2.4 Komise pro náboženské vztahy s Židy.....	26
3. Jan Pavel II. : Zásadní změny.....	27
3.1 Prohlubování vztahů.....	28
3.2 Dvacáté výročí <i>Nostra aetate</i>	30
3.3 Setkání v Assisi.....	33
3.4 Aféra Karmel.....	33
3.5 Vatikán uznává Stát Izrael a první oficiální návštěva Státu Izrael.....	35
4. Současní papežové	41
4.1 Benedikt XVI.....	41
4.2 František I.....	44
Závěr.....	46
Seznam literatury.....	49
Summary.....	53

Úvod

Vztah člověka k člověku je jednou z nejdramatičtějších oblastí od počátku lidství na této planetě. Vždy docházelo, dochází a bude docházet k vzájemným konfliktům a nepochopením a což teprve pokud se zaměříme na vztah křesťanů a Židů. Pro prvotní křesťany židovství zůstává jednoznačně smysluplné. Ovšem další dějiny křesťanské církve vytvoří teologické a později i politické otazníky, které dovedly mnohé až k antijudaismu a antisemitismu. Vzájemný vztah církve a Židů je naplněn dvoutisíciletým nepochopením, velkými bolestmi a osobními střety. V této práci se autorka pokusí zmapovat posledních šedesát let společného dialogu, který je světlem na konci tunelu nebo začátkem nové cesty jak se učit porozumět sami sobě navzájem. Křesťanský a židovský svět má natolik mnoho společného, že nelze jeden nebo druhého od sebe oddělit. „*Rabín Chajim ze Sensu kdysi vyprávěl příběh muže, který se ztratil v lese. Několik dní bloudil a nemohl najít cestu ven. Nakonec uslyšel nějaký zvuk, vzhlédl a viděl, jak k němu kdosi přichází. Konečně mi někdo ukáže cestu, pomyslel si. Ale neznámý muž mu řekl: „Nemysli si, že znám cestu, i já jsem se ztratil. Mohu ti říct jedině: Nedávej se pěšinou, odkud jsem přišel já, protože ta vede zpátky do lesa. Pojďme teď hledat novou cestu spolu.“*¹ Židé a křesťané neznají směr své cesty, ale snaží se hledat novou cestu společně. Stáváme se svědky hluboké změny tohoto vztahu a dokonce vzájemné inspirace.

Hlavní výchozí literaturou se pro tuto práci stali papežské dokumenty, vydané po roce 1945, které již s velkou zodpovědností a vážností otevírají cestu vzájemnému setkání. Dále bude použit dokument *Nostra aetate*, který se stal základním kamenem náboženského mezidialogu od šedesátých let.² Autorka bude pracovat s díly českých i zahraničních autorů, zaměřující se na tento vztah, která jsou uvedena v závěru práce do souhrnného seznamu. Z české literatury například zmíníme knihu „*Dialog křesťanů a Židů*“³, kterou vydala Společnost křesťanů a Židů a která obsahuje např. soudobé dokumenty a zprávy. Ze

---

¹ FRY, Helen P., ed. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2003, str. 15

² Autorka této bakalářské práce docházela v letním semestru roku 2014 k doktorce Leně Aravě-Novotné, na seminář „*Četba textů k dějinám křesťansko-židovského dialogu*“, který byl velkým přínosem.

³ DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výběr textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998]*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. 445 s.

zahraniční literatury konkrétně „*The Catholic Church and the Jewish People*“⁴ od Philipa A. Cunninghama, Norberta J. Hofmanna a Josepha Sieversa. Kniha mapuje postoje papežů vůči Židům.

Práci tvoří pět hlavních kapitol, každá z kapitol se věnuje samostatně jednomu papeži a jeho krokům na cestě k dialogu s Židy.

Autorka této práce pochází z katolické rodiny, která je vstřícná a tolerantní k židovské otázce a proto ji toto nelehké téma oslovilo a po své návštěvě Izraele v roce 2008 se rozhodla přiložit společný kamínek k mostu, který křesťanský a židovský svět spojuje a ve své bakalářské práci se pokusí zmapovat společný dialog posledních šedesáti let.

Výchozím bodem této práce je postoj papeže Pia XII. proti zřízení Státu Izrael. Jeho setkání s Moše Šaretem (Moše Šaret se stal později izraelským ministrem zahraničí) nepřineslo žádné řešení. Přes odmítavý papežův postoj byl 14. května 1948 vyhlášen Stát Izrael. Nejdříve ho uznala vláda USA, pak Irán a některé další země, a také Sovětský svaz a Československá republika. Vatikán Stát Izrael neuznal až do roku 1993, kdy byl uznán papežem Janem Pavlem II. Pius XII. apeloval, aby Židé dodrželi návrh předložený Theodorem Herzlem, aby posvátná místa byla vyjmuta z nově vzniklého Státu Izrael. Toto řešení paradoxně navrhoval T. Herzl papeži Piovi X. a ten ho odmítl.

Theodor Herzl (1860 – 1904) byl Žid, právník, který prosazoval myšlenku vzniku samotného židovského státu. Je nazýván také duchovním otcem moderního Izraele. V roce 1896 se sešel s papežským nunciem Antoniem Agliardim a při rozhovoru dal právě ujištění, že Jeruzalém, Betlém a Nazaret nebudou pod správou židovského státu. T. Herzl se pak setkal ještě v roce 1904 i s papežem Piem X., ale dostalo se mu odpovědi, že případně vzniklý židovský stát nemůže Vatikán uznat. Jak už autorka uvedla výše. Ostatky T. Herzla byly převezeny 17. srpna 1949 z Vídně do Izraele a byly uloženy na pahorku v západním Jeruzalémě. Nedaleko jeho hrobu vznikl v roce 1953 památník holocaustu *Jad Vašem*.

Pius XII. se tedy snažil, aby Jeruzalém a další posvátná místa se stala jakýmsi mezinárodním teritoriem. Psal o tom ve své encyklice „*IN MULTIPLICIBUS CURIS*“ vydané

---

⁴ *The Catholic Church and the Jewish people: recent reflections from Rome* [online]. 1st ed. New York: Fordham University Press, 2007. Abrahamitic dialogues series

24. října 1948: „...*la persuasione dell' opportunità di dare a Gerusalemme a dintorni, dove si trovano tanti e così preziosi ricordi della vita e delle morte del Salvatore, un carattere internazionale, nelle presenti circostanze, sembra meglio garantire la tutela dei santuari.*“⁵

Chtěl tedy, aby Jeruzalém s okolím, kde se nacházejí mnohé a drahé vzpomínky na život Spasitele, dostal mezinárodní charakter, a mohla tak být garantována jejich ochrana.

K tomu se Pius XII. ještě znovu vrátil ve své encyklice „*REDEMPTORIS NOSTRI CRUCIATUS*“ vydané 15. dubna 1949: „*At' bydlíte kdekoli, zasazujte se všemi vhodnými způsoby za to, aby politici a všichni ti, kdo mohou tak významnou věc rozhodnout, dospěli k přesvědčení, že je nutno udělit Jeruzalému s okolím takový právní status, jehož stálost může za dané situace zabezpečit a zaručit pouze spojené úsilí národů, které milují mír a respektují práva druhých. Je naprosto nezbytné zaručit všem palestinským posvátným místům, která leží nejen v Jeruzalémě, nýbrž i v ostatních městech a vesnicích oné krajiny, patřičnou nedotknutelnost, a bezpečnost (...). Je také nutné, aby tyto osady, jelikož uchovávají tak velká a pro každého úctyhodná památná místa náboženství a také živí a podporují zbožnost křesťanů, byly právně chráněny dohodou, jež by byla zajištěna mezi smlouvami.*“⁶

Především toto bylo zábranou, aby Vatikán uznal Stát Izrael a aby se navázaly diplomatické vztahy. V roce 1956 přijel do Vatikánu Maurice Fischer⁷, ale setkal se pouze s kardinálem Tiserantem. Setkání s papežem Piem XII. se neuskutečnilo, ale M. Fischer však své úsilí nevzdával a setkal se s jinými představiteli církve a obeznámil je s problémy a cíli své země. M. Fishera přijal až papež Jan XXIII. v roce 1959.

---

⁵ PIUS XII. Encyklika „*IN MULTIPLICIBUS CURIS*“ [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_24101948_in-multiPLICIBUS-curis_en.html

⁶ PIUS XII. Encyklika „*REDEMPTORIS NOSTRI CRUCIATUS*“ [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_15041949_redemptoris-nostri-cruciatus_en.html

⁷ Maurice Fischer (1903 – 1965) byl izraelský diplomat. Po vzniku Státu Izrael působil jako první izraelský velvyslanec ve Francii a později v Turecku. Roku 1960 ho jmenovala Golda Meirová jako diplomata v Itálii a tento úřad zastával až do roku 1965.

1. Jan XXIII. : První změny

„*Oboedientia et pax* - poslušnost a mír“⁸

Papež Pius XII. v roce 1958 zemřel. Papež, který stál v čele katolické církve v období historickém, kdy se nabízelo mnoho cest ke společnému dialogu, ale který tyto cesty neuchopil. Církev měla možnost se zbavit některých tíživých břemen v čele s novým Svatým otcem. Tím byl zvolen Angelo Guiseppe Roncalli 28. října 1958 jako Jan XXIII. V době kdy byl apoštolským delegátem v Turecku a Řecku, zachránil mnoho Židů a zabránil i deportacím ze Slovenska, Bulharska i Maďarska. V Istanbulu vybudoval informační křižovatku, přes kterou procházely všechny zprávy pro Palestinu.

V roce 1960 se papež Jan XXIII. setkal se skupinou Židů ze Spojených států, kterou vedli rabín Herbert Friedman a pan Benjamin Swig. Darovali mu svitky Tóry, které představovali uznání za záchranu židovských životů během Holocaustu, papež jim řekl: „*We are all sons of the same heavenly Father. Among us there must ever be the brightness of love and its practice.*“⁹ Jeho svatost si během rozhovoru, také vzpomněla na pasáž z Písma, na setkání Josefa se svými bratry a řekl jim: „*Já jsem Josef, váš bratr*“¹⁰ (Genesis 45,4¹¹) Jan prokázal tímto pozdravem, že je veliký přítel Židů.

Tento papež ve věci uznání Státu Izrael a navázání diplomatických styků mezi oběma zeměmi, také nijak nepokročil. Avšak mnohem vstřícnější byl jeho postoj k Židům. Tady došlo k velkému prolomení ledů a vztahy se velmi zlepšily. Velké změny pak vykoval II. vatikánský koncil a další papež Pavel VI. Ačkoli se Jan XXIII. závěru koncilu nedožil, ukázal církvi směr na řadu desetiletí dopředu.

---

⁸ Biskupské heslo, které si zvolil Jan XXIII. Tato slova naprosto definují jeho životní příběh.

⁹ Berenbaum, Michael. "John XXIII°." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 11. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 380. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („*My všichni jsme synové téhož nebeského Otce. Mezi námi musí být pokaždé odlesk lásky a její působení*“)

¹⁰ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*, 11. vydání, vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005. Str. 59

¹¹ Příběh, kdy synové Jáкова přišli do Egypta následkem hladomoru, aby dostali zrní od Josefa správce Egypta. Josef byl prodán svými bratry do otroctví, protože ho nesnášeli za to, že Jákob ho měl nejraději ze všech synů. Josef se, ale z pozice otroka, propracoval až na faraonova rádce, jelikož díky vykládání snů, předpověděl Egyptu sedm dobrých let a sedm špatných let. Bratři ho nepoznali, ale Josef se jim dal odhalit, odpustil jim a celá jeho rodina se přestěhovala do Egypta.

11. dubna 1963 vydal Jan XXIII. encykliku „*PACEM IN TERRIS*“, která trvala na svobodě vyznání a svobodě svědomí. Byla směřována především k lidem, kteří měli v podvědomí zločiny plynových komor, ukrutnosti koncentračních táborů a kdo viděl, zažil nebo měl ponětí o zvěrstvech a hrůzách druhé světové války. Je třeba bojovat o mír postavený na spravedlnosti a povznést se nad potřeby soupeřících mocností, neboť je stále více znatelné, že předchozí i současné politické hranice ztrácí smysl stejnou podobou, jakou se rozevírá propast mezi sytými a hladovými na této planetě. Všichni, kdo se snažili nebo se snaží o všelidský řád, najdou v encyklice důležité vodítko pro svou činnost. „*Mezi přirozená práva člověka patří i právo uctívat Boha podle toho, jak mu to velí jeho správně osvícené svědomí, a tedy soukromě i veřejně vyznávat své náboženství a žít podle něho.*“¹²

1.1 Zásadní vlivy působící na Jana XXIII.

V obratu k lepšímu a otevřenějšímu dialogu katolické církve vůči Židům přispívaly různé židovské organizace a osobnosti, především Jules Isaac (1877 – 1963).¹³

Jules Isaac se v roce 1947 od 30. července do 5. srpna zúčastnil konference, která se konala v Seelisbergu ve Švýcarsku a nesla název „Konference křesťanů a Židů“, která vznikla v roce 1946. Účastnilo se jí 23 protestantů, 9 katolíků a 28 Židů ze 17 zemí. Isaac připravil pro tuto konferenci 18 bodů, které posloužily konferenci jako základ k vypracování „*Deseti bodů ze Seelisbergu*“ (Les dix points de Seelisberg). Tyto body jsou v příloze jeho knihy „*Jésus et Israël*“, která vyšla v roce 1948.¹⁴ Body se snaží nastavit nový přístup k židovství.

První čtyři body začínají „*Rappeler que...*“ připomínat.. dalších šest „*Éviter de...*“ vyhýbat se...

1. *Připomínejme, že stejný živoucí Bůh promlouvá k nám všem, ve Starém stejně jako v Novém zákoně.*

¹² JAN XXIII.. *Pacem in terris = Mír na zemi*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1969, str. 11

¹³ Jules Isaac byl židovský historik a spisovatel. Jeho manželka Lure a dcera Juliette zemřely ve 2. světové válce při deportaci. Smrt těchto dvou blízkých bytostí ho velmi zasáhla. Přemýšlel, jak je to možné ve 20. století, v srdci Evropy takové barbarství a zlo. Vydal dvě knihy: „*Jésus et Israël*“ (Ježíš a Izrael) a „*Genèse de l'antisémitisme*“ (Původ antisemitismu).

¹⁴ ISAAC, Jules, *Jésus et Israël*, Paris, Albin Michel, 1948, str. 575 – 578.

2. Připomínejme, že Ježíš se narodil židovské matce z rodu Davidova a z izraelského lidu, a že jeho věčná láska a jeho odpuštění se dotýkají jeho vlastního lidu stejně jako celého světa.
  3. Připomínejme, že první učedníci, apoštolové a první mučedníci byli židé.
  4. Připomínejme, že základní přikázání křesťanství, tj. láska k Bohu a k bližnímu, bylo stanoveno již ve Starém zákoně a, potvrzené Ježíšem, zavazuje křesťany i židy na všech stupních lidských vztahů bez výjimky.
  5. Vyhybejme se exaltaci křesťanství snižováním biblického či post-biblického judaismu.
  6. Vyhybejme se používání slova „židé“ pro výhradní označování „Ježíšových nepřátel“, či obrat „Ježíšovi nepřátelé“ jenž označuje celý židovský národ.
  7. Vyhybejme se předloham, jež líčí Ukřižování tak, jako kdyby zločin za Ježíšovu smrt padal na všechny židy nebo jen na židy. Vždyť to nebyli všichni židé, kdo požadovali jeho smrt. A nebyli to jen židé, kdo za ni nesli odpovědnost, neboť kříž, který je spásou nás všech, také dokazuje, že Kristus zemřel kvůli hříchům nás všech.
- (...)
8. Vyhybejme se opakování novozákonních prokletí a pokřiku rozvášněného davu: „Ať jeho krev padne na nás a na naše děti“, aniž bychom nepřipomněli, že tento povyk, nemůže mít převahu nad nesmírně mocnější modlitbou Ježíše: „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“.
  9. Vyhybejme se utvrzování bezbožného názoru, že židovský národ je zkoušený, prokletý a že je mu souzeno trpět.
  10. Vyhybejme se mluvit o židech tak, jako kdyby nebyli první, kdo patřili k církvi.¹⁵

V květnu 1948 byl vyhlášen Stát Izrael a následně poté se 16. října 1949 Jules Isaac setkal na chvíli s papežem Piem XII. v Castel Gandolfo, v letním papežském sídle během veřejné audience. Jules Isaac byl tehdy v Římě jako turista a kněz Marie Benoit mu navrhl, aby o audienci požádal. Vatikánští úředníci mu toto setkání umožnili. Byla to mimořádná shoda

---

¹⁵ Do češtiny přeložila Lena Arava-Novotná z francouzské verze „Les Dix Points de Seelisberg“, in: *Les Eglises devant le judaïsme. Documents officiels...*, str. 19 – 22, (v článku: ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Křesťansko-židovský dialog a změny ve vztahu křesťanů a Židů po roce 1945*, vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy)

okolností, protože to bylo přesně 6 let poté, co se uskutečnila deportace Židů z římského ghetta, 16. října 1943. Setkání s papežem trvalo jen chvíli a Jules Isaac nechal papeži právě těchto 10 bodů ze Seelisburgu, aby si je prostudoval. Papež je údajně neznal, avšak slíbil, že si je prostuduje. Tento slib v konečném důsledku nebyl naplněn, neboť ze strany papeže nebyla žádná odezva.

Téměř po 11 letech se setkal Jules Isaac s nástupcem Pia XII. s Janem XXIII. Ten byl zvolen papežem 28. října 1958 a krátce na to 25. ledna 1959 ohlásil svolání II. Vatikánského koncilu. Setkání Julese Isaaca s tímto papežem, které se uskutečnilo 13. června 1960, již znamenalo velký pokrok. Soukromá audience trvala 20 minut, a jak píše prof. Marco Morselli ve své vzpomínce „*Jules Isaac e le origini di Nostra Aetate*“ (Jules Isaac a počátky Nostra Aetate), při loučení Jules Isaac předal papeži písemné podněty právě k zasedání II. Vatikánského koncilu a na Isaacovu otázku zda smí v sobě chovat nějakou naději, mu papež Jan XXIII. odpověděl: „*Vous avez droit á plus que de l'espoir*“. Máte právo na víc než jen na naději.

Celou věc pak papež svěřil kardinálu Augustinovi Beovi. Ten na Sekretariátu pro jednotu křesťanů, který založil Jan XXIII., vytvořil pracovní skupinu, která měla na starosti vztahy k Židům a k Izraeli. Jan XXIII. „papež míru“ zemřel 3. června 1963 a Jules Isaac tři měsíce po něm, 6. září 1963. Oba se velmi zasloužili o prolomení bariéry mezi židovstvím a křesťanstvím a dali podněty a základy k vydání dokumentu *Nostra Aetate*. Což je dekret o vztahu církve k nekřesťanským náboženstvím.

1.2 Koncept proradní Židé

Zásluhou Jana XXIII. také katolická církev zcela změnila modlitbu za Židy ve velkopátečních přímlovách. 27. března 1959, což byl první Velký pátek pontifikátu Jana XXIII., potupná slova „*perfidia judaica*“ označující nevíru, nečestnost, která pochází z konce

8. století¹⁶, nechal Jan vyškrtnout a Kongregace obřadů (dnešní „Kongregace pro bohoslužbu“) vydala 5. července rozhodnutí, že obměny textu platí pro římské kostely, tudíž i pro celou církev. Dnešní text modlitby na velkopáteční obřady zní:

„Modleme se také za Židy. Vždyť oni jsou první, kteří poznali jméno Hospodina, našeho Boha. Kéž ho stále více milují a kéž věrně zachovají smlouvu, kterou s nimi uzavřel.

Všemohoucí, věčný Bože, tys slíbil spásu především Abrahámovi a jeho potomkům. Vyslyš prosby své církve a dej, ať se na tvém vyvoleném národě tvé zaslíbení naplní. Skrze Krista, našeho Pána. – Amen.“¹⁷

Toto znění vyjadřuje uznání k určité, vlastní cestě Židů k Hospodinu, a prosí o její dobrý průběh.

Avšak předchozí nevhodná „přímluva“ zněla: „*Oremus et pro perfidis Judaeis*“ – „*Modleme se také za věrolomné Židy: Bože, ty ze svého slitování nevyklučuješ ani věrolomné Židy. Vyslyš tedy naše modlitby za tento zaslepený národ...“¹⁸* Jan vyškrtnl slovo „*perfidis*“ (bezbožní). Avšak o jisté změny v liturgii Svatého týdne se pokoušel už Pius XII. v roce 1955, nebyl ovšem tak zásadní jako Jan XXIII. Do té doby se při modlitbě za Židy nezpívalo „Amen“, kněz ani lid nepoklekali a byla vypuštěna tichá modlitba na znamení, že Židé tupili Krista. Pius zavedl pokleknutí stejně jako u ostatních modliteb (za schizmatiky, heretiky nebo pohany), ale text už nijak nezměnil.

---

¹⁶ HOCH Marie Teresie, DUPUY Bernard. *Les églises devant le judaïsme, Documents officiels 1948 – 1978*. Nakladatelství Cerf, Paris, 1980, str. 350 – 351 (citováno v článku: ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Křesťansko-židovský dialog a změny ve vztahu křesťanů a židů po roce 1945*, vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy)

¹⁷ *Český misál*, Česká liturgická komise, Praha 1983, str. 237

¹⁸ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996., str. 281

1.3 Změna modlitby: Zasvěcení lidstva nejsvětějšímu Srdci Ježíšovu

Jan XXIII. dal dále vyškrtnout, v roce 1959 ze zasvěcené modlitby k Srdci Ježíšovu, formulaci o tom, že „Židé byli kdysi národem vyvoleným“. Tato modlitba je od papeže Lva XIII. a text do ní vsunul Pius XI., ačkoliv jsou slova v rozporu s textem Řím 11,29. „Vždyť Boží dary a jeho povolání jsou neodvolatelné.“¹⁹ Už jen slovo „kdysi“ je špatně přeložené latinské slovo *tamdiu*, ale správný překlad „tak dlouho“ neodpovídá listu Římanům.²⁰

1.4 Jan XXIII. se setkává s Mauricem Fischerem

Setkání Jana XXIII. a Maurice Fischera se uskutečnilo 4. února 1959, a zařídil ho kardinál Tisserant. Papež přivítal M. Fischera ve své rezidenci a společně zavzpomínali na své „dny v Paříži“ v které oba vykonávali svůj úřad a odkud se již znali. Rozhovor vedl ke změnám ve vztazích mezi Vatikánem a Izraelem. M. Fischer sepsal podrobnou zprávu z tohoto setkání pro Goldu Meirovou, kde popisuje přívětivý postoj papeže: „*The Pope said that I knew him to be a man who supports anything which brings human beings closer together (...) and that he is opposed to anything which separates them. For example, he said that he was in favor of human beings accepting the Old Testament together with the New, and that he was against confrontation between the two, as if there was some conflict between them. (...) That he hoped that Catholics were not continuing to blame the Jewish people for the crucifixion of Jesus.*“²¹ Dále mluvili o úctě k Nové smlouvě ze strany Židů, ale papež jim nenutil její přijetí. Fischer také poukazoval na úctu k jiným náboženstvím a jejich členů v celém Izraeli.

---

¹⁹ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad, 11. vydání, vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005, str. 153

²⁰ Toto téma dále rozvádím v kapitole 1.5 II. Vatikánský koncil a židovská otázka

²¹ BIALER, Uri. *Cross on the star of David: the Christian world in Israel's foreign policy, 1948-1967* [online]. Bloomington, IN: Indiana University Press, ©2005, str. 61 – 62 („Papež mi řekl, že já o něm vím, že je člověkem, který podporuje vše, co sblíží lidi...a že je proti všemu, co je rozděluje. Například, řekl, že je pro to, aby lidstvo uznávalo Starý zákon společně s Novým, a že je proti jejich vzájemné konfrontaci, jako kdyby mezi nimi byl nějaký konflikt. (...), a doufá, že katolíci nebudou pokračovat v obviňování Židů vinit z ukřižování Ježíše.“)

„*The Catholic Church and the Jewish people faced common enemies, namely, communism and atheism, and it was impossible for such natural allies to have no contact between them.*“²² Papež mu odpověděl, že i on podporuje vzájemné porozumění, ale nemůže se rozhodovat sám, i svatý Petr se radil s apoštoly. Co se týkalo otázky uznání Izraele, nepřipomenul problém internacionalizace Jeruzaléma, jen dodal: „*You and I love one another. Why shouldn't we find a satisfactory solution? You may be sure that I will consider the problems you have presented with sympathy and respect.*“²³ Po jejich rozhovoru, mu papež zprostředkoval setkání s kardinálem Domenicem Tardinim, hlavním Státním sekretářem. Tardini informoval Fischera, že Vatikán kladně přijal jeho žádost o poslání papežského zástupce do Izraele, který by neměl být pokládán za reprezentanta Svatého stolce „*And his appointment...does not mean the establishment of diplomatic relations (...). Diplomatic relations are maintained between countries which have commercial or other important mutual interests. Such interests do not exist between the Vatican and Israel and hence there is no need for diplomatic relations, particularly since the Catholic community is small.*“²⁴ Na závěr Tardini dodal, že Izrael by měl být spokojený s tímto „velkým“ úspěchem, protože církev je zvyklá postupovat v rozhodnutích pomalu, ale tento pokrok vše posunul mílovými kroky dopředu. Tardiniho názor na internacionalizaci Jeruzaléma a snahu o navázání vztahů s Izraelem nezměnil ani nástup nového papeže. Z těchto dvou mužů, každý setkání vnímal jinak, jeden jako „setkání mezi dveřmi“, druhý v tom viděl značný úspěch.

Následující návštěva M. Fischera ve Vatikánu se měla konat v dubnu 1959, jelikož si Fischer chtěl ověřit, zda Vatikán dodrží své závazky. Naplánovaná návštěva na Státním sekretariátu byla však krátce před jejím začátkem odvolána. Vatikán svému závazku ovšem dostal a jmenoval v Izraeli papežského zástupce, Piera Giorgia Chiapperra. Ten si za místo

---

²² BIALER, Uri. *Cross on the star of David: the Christian world in Israel's foreign policy, 1948-1967* [online]. Bloomington, IN: Indiana University Press, ©2005, str. 62 („*Katolická církev a židovský národ čelí společným nepřítelům, a sice, komunismu a ateismu, ovšem to bylo nemožné pro tak přirozené spojení, kteří spolu neměli žádný kontakt.*“)

²³ Tamtéž, str. 62 („*Vy a já jsme si sobě navzájem milí. Proč bychom neměli najít uspokojivé řešení? Můžete si být jist, že se budu zabývat problémy, které jste prezentoval s pochopením a respektem.*“)

²⁴ Tamtéž, str. 63 („*a jeho jmenování...neznamená nastolení diplomatických vztahů (...). Diplomatické vztahy se udržují mezi zeměmi, které mají obchodní nebo jiné důležité společné zájmy. Takové zájmy mezi Vatikánem a Izraelem neexistují a z toho důvodu není nutné mít diplomatické vztahy, zejména proto, že katolická komunita je malá.*“)

svého sídla vybral Nazaret. Fischer se dále účastnil setkání v Římě až do poloviny roku 1962, ale Izraelské vztahy se stávaly okrajovou záležitostí na pořadu jednání Svatého stolce. Jeho základními zájmy byly vztahy se zeměmi třetího světa nebo osudy křesťanských komunit. Papež Jan XXIII. zaměřil své síly především na přípravu jednání Druhého vatikánského koncilu.

1.5 II. Vatikánský koncil a židovská otázka

V roce 1959 Jan XXIII. řekl, že k němu promluvil Duch svatý a pobídl ho ke svolání ekumenického koncilu nebo celosvětové synodě biskupů. „*The Council he called was to be distinctive. It was not to condemn errors but to "open the windows" of the Church to the world and to other religions, an "aggiornamento" (updating) of the whole life of the Church.*“²⁵ Když papež Jan XXIII., kterému bylo tehdy 77 let, svolal 21 ekumenický koncil, ani netušil, kam jeho myšlenky katolickou církev povedou. Koncil způsobil novou otevřenost k druhým: k jiným křesťanům (dekret o ekumenismu), k jiným náboženstvím (deklarace o vztazích církve k nekřesťanským náboženstvím) i na ty ostatní, kteří nemají víru vůbec (konstituce o církvi v moderním světě). Očekával, že se jednání uzavře po prvním zasedání, byla však nutná ještě další tři a koncil nakonec trval celé tři roky. Mezitím Jan XXIII. roku 1963 zemřel po dlouhé nemoci a v čele církve ho nahradil Pavel VI.

Druhý vatikánský koncil (11. října 1962 – 8. prosince 1965) se také zabýval postojem katolické církve vůči judaismu. Církev označovala Židy za „vrahy Boha“ už od svého vzniku (1 – 2. století n. l.), a nevyvrátila pomluvy o tzv. rituální vraždě, až papež Jan XXIII. zrušil tato obvinění.

„*When Isaac asked the pope to appoint a committee to review the Church's relations with the Jews, pope John allegedly responded that he had been thinking about it, and sent Isaac to*

---

²⁵ Berenbaum, Michael. "John XXIII°." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 11. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 380. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („*Koncil, který svolal, měl být odlišný. Neměl odsoudit chyby, ale měl „otevřít okna“ církve světu a jiným náboženstvím, „aggiornamento“ (aktualizace) celého života církve.*“)

*see Cardinal Bea with this request. Isaac noted in his diary that Pope John's response to his pleas on behalf of the jews was positive and warm.*²⁶ Roku 1960 papež Jan jmenoval kardinála Augustina Beu, aby připravil společně se Sekretariátem pro jednotu křesťanů prohlášení o vztahu katolické církve k nekřesťanským náboženstvím, včetně judaismu. Nebyla vytvořena žádná zvláštní komise, možná proto, aby nebylo o další komisi navíc, už tak jich bylo moc. „*A snad také proto, že měl zvláštní důvěru v Beovu obratnost na tomto choulostivém poli*“²⁷.

Od prohlášení se očekávalo, že poukáže:

„- *na stále trvajícím vyvolení Izraele;*

- *na vinu všech hříšníků na Ježíšově smrti;*

- *na nezbytnou nutnost rozhodně odmítnout předhazování bohovraždy, a to jak na celku židovstva v době Ježíšově, tak také židovstvu doby po Kristu;*

- *na eschatologické sjednocení Izraele s církví ve víře v Krista podle Řím 11,26 – 29 jako naději církve;*

- *a konečně na kořeny církve v izraelském národě: Ježíš, Maria, apoštolové i svědkové zmrtvýchvstání, tedy zakladatelská generace církve, byli všichni bez rozdílu Židé, na nich jako na svých sloupech a základech stojí církev.*“²⁸ Kardinál Bea založil zvláštní výbor pro

„židovskou otázku“. Členy byli např. Msgr. John M. Osterreicher z univerzity Seton Hall, opat Leo Rudloff, který založil Benediktýnské opatství v Jeruzalémě a augustiniánský mnich Gregory Baum.

Oesterreicher navrhl studii, která vedla k podrobné diskuzi a následně v prosinci roku 1961 k prvnímu návrhu prohlášení. Tento návrh byl předložen centrální komisi, která ho ale stáhla dočasně z pořadu koncilu během prvního zasedání na základě diplomatických útoků ze strany Arabských zemí v čele s Latinským patriarchou Albertem Gorim. „*Arabští vůdcové se mohou*

---

²⁶ COPPA, Frank J. *The papacy, the Jews, and the Holocaust* [online]. Washington, D. C.: Catholic University of America Press, 2006, str. 229 („*Když Isaac požádal papeže, aby jmenoval komisi k přezkoumání vztahu církve s Židy, papež Jan údajně odpověděl, že o tom přemýšlel a poslal Isaaca za kardinálem Beou s touto žádostí. Isaac poznamenal do svého deníku, že odpověď papeže Jana na jeho prosbu, jménem Židů, byla pozitivní a vstřícná*“)

²⁷ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996, str. 283

²⁸ Tamtéž, str. 284

domnívat, že vše je domluvenou hrou mezi Vatikánem a Židovským Světovým kongresem.“²⁹

Jan první zasedání uzavřel 8. prosince 1962. Po prvním zasedání nastala proměna, a sice že prohlášení o Židech bude součástí ediktu o ekumenismu, bude jeho 4. kapitolou, aby se zabránilo nechuti arabských zemí k tomuto dokumentu. Celý edikt začne zmíněním o jiných náboženstvích, mezi kterými má židovské náboženství zvláštní postavení z pohledu církve. To se ukázalo jako správné předvídání skutečnosti.

Prohlášení bylo odloženo i ve druhém jednacím období, které už však probíhalo za pontifikátu Pavla VI., a to v roce 1963. Kardinál Bea měl možnost na zasedání obhájit návrh, avšak následně nedošlo ani k diskuzi ani k hlasování. Během návštěvy Pavla VI. v Izraeli se návrh pozměňuje a už se měl stát „pouze“ dodatkem ediktu o ekumenismu. Vznik prohlášení po celou dobu provázeli arabské pře, štvavé dopisy, nespokojené hlasy od konzervativně smýšlejících členů církve a jiné události. Objevily se snahy, aby se i prohlášení o Židech stalo jen dodatkem dekretu o ekumenismu, ale papež uznal, že po absolvování cesty do Svaté země nemůže dovolit zkrácení textu. Při třetím zasedání roku 1964 se začal projednávat nový text.

Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím - *Nostra aetate* („V naší době“) byla konečně schválena ve čtvrtém jednacím období 28. října 1965, 2221 hlasů bylo pro, 88 hlasů bylo proti a 3 hlasy byly neplatné. *Nostra aetate* hovoří i o hinduismu, buddhismu a islámu, ale nejdůležitějším je článek čtvrtý, o Židech. Katolická církev se v deklaraci výslovně hlásí k poselství apoštola Pavla v *Listu Římanům*³⁰ (na jehož základě byl Židům přiznán status „vyvoleného“ národa), koncilní dokument se tak neodvolává na již

---

²⁹ PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996, str. 287

³⁰ List Římanům sepsal svatý Pavel před cestou do Jeruzaléma. Představoval se v něm Římanům v křesťanské obci, když psal: „*Všem Vám v Římě...*“ (Řím 1,7). Svatý Pavel v jedenácté kapitole listu Římanům nazval židovství „kořenem ušlechtilé olivy“. Uvedl metaforu olivy, v níž poukázal křesťanům na jejich židovské kořeny. S mimořádným důrazem psal tehdejší křesťanům, ale psal i nám po všech historických projevech antisemitismu: „*Jestliže však některé větve byly vylomeny a ty, planá oliva, jsi byl naroubován na jejich místo a bereš sílu z kořene ušlechtilé olivy, nevynášej se nad ty větve! Začneš-li se vynášet, vzpomeň si, že ty neneseš kořen, nýbrž kořen nese tebe!*“ (Řím 11,17–18). Všichni jsme si rovni, před Bohem a jeho Synem Ježíšem, ať jsme Židé či pohané. Pavel zde zdůrazňoval, že židovský národ zůstává zvláštním lidem Božím. „*Jak nesmírná je hloubka Božího bohatství, jeho moudrosti i vědění! Jak nevyzpytatelné jsou jeho soudy a nevystopovatelné jeho cesty!*“ (Řím 11,33). Katolická církev se tedy, hlásí k poselství apoštola Pavla v listu Římanům, a proto bylo a je potřeba všechny formulace, praktiky ve vyučování, liturgii, teologii, církevně politické jednání nebo protichůdné výpovědi opravit. (*Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*, 11. vydání, vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005, str. 153

schválené předchozí koncilní dokumenty, ale výslovně na Písmo svaté. Dokument byl schválen za pontifikátu Pavla VI., leč v myslích většiny lidí je spojován dodnes především s Janem XXIII. Poprvé ve své téměř dvoutisícileté historii, formální rada Katolické církve vydala směrodatné prohlášení o křesťansko – židovských vztazích.

„(...) Přesto podle apoštola zůstávají pro své otce milé Bohu, jehož dary a povolání jsou neodvolatelné. (...) Protože tedy mají křesťané a Židé tak velké společné dědictví, chce tento posvátný sněm podpořit a doporučit vzájemné poznávání a úctu. Toho lze dosáhnout především biblickými a teologickými studii a bratrskými rozhovory.

(...) I když je církev novým Božím lidem, přece nesmějí být Židé označováni ani za zavržené (lat. reprobati) Bohem ani za prokleté (lat. maledicti) jako kdyby to vysvítilo ze svatého Písma. Proto ať si dají všichni pozor, aby při katechezi a při kázání Božího slova neučinili nic, co se neshoduje s pravdou evangelia a s Kristovým duchem.

Církev, která zavrhuje veškeré pronásledování, ať jde o kohokoli, protože má na paměti společné dědictví se Židy a je vedena nikoli politickými pohnutkami, nýbrž náboženskou evangelijní láskou, želí nenávisti, pronásledování a projevů antisemitismu, jimiž se kdykoli a kdokoli obrátil proti Židům.

Ostatně Kristus, jak církev vždycky učila a učí, podstoupil dobrovolně s nesmírnou láskou utrpení a smrt za hříchy všech lidí, aby všichni dosáhli spásy. (...)³¹

---

³¹ II. Vatikánský koncil. „*NOSTRA AETATE*“ [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html

2 Pavel VI. : Otevřené sblížení

„Papež Jan XXIII. otevřel katolické Církvi

do světa okna, papež Pavel VI. otevírá dveře dokořán“³²

30. června večer byl před bazilikou sv. Petra slavnostně korunován tiárou sv. Otec, Pavel VI., jako 262. papež na Svatém stolci. Původním jménem Giovanni Battista Enrico Antonio Maria Montini byl zvolen 21. června 1963. Třicet let pracoval v římské kurii po boku papeže Pia XI. a Pia XII. *„He was in daily contact with Pius XII. until 1954 and thus was a primary source of evidence for the latter is conduct during the war and his attitude toward the Jews.“³³* Zvolen byl během konání II. Vatikánského koncilu, kterého se sám účastnil. Proto nejhlavnějším cílem jeho pontifikátu bylo dokončit koncil a jeho závěry aplikovat na život církve v několika následujících letech. Papež Pavel VI. započal i éru „cestujících“ papežů.

2.1 Soukromá návštěva Svaté země Pavlem VI.

Na závěr druhého koncilního zasedání mluvil Pavel ke všem koncilním účastníkům, jejichž počet činil víc než dva tisíce. Nejprve jim poděkoval za úspěšný průběh druhé části koncilu, a pak mluvil o práci, která ještě koncilní Otce čeká při třetím zasedání. Závěr jeho řeči se týkal poutě do Svaté země, kterou chtěl vykonat počátkem příštího roku. *„Jsem přesvědčen, že k šťastnému zakončení koncilu je nutné zesílit modlitby a dobré skutky, proto jsem se rozhodl po zralé úvaze a mnohé modlitbě stát se poutníkem do Svaté země posvěcené životem a smrtí našeho Pána Ježíše Krista. S Boží pomocí chci vykonat v nastávajícím měsíci lednu*

---

³² HOBIZAL, František. *Apoštolský poutník: [cesta papeže Pavla VI. do Svaté země]*. 1. vyd. v nakl. Viener. Kostelní Vydří: Karmelitánská spiritualita, 1992, str. 20

³³ Eckert, Willehad Paul. "Paul VI°." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 15. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 695. *Gale Virtual Reference Library*. Web. (*„Byl denně v kontaktu s Piem XII. až do roku 1954, a to bylo hlavním zdrojem důkazů pro pozdější vyšetřování událostí během války a papežova postoje vůči Židům.“*)

*pouť do Svaté země, abych osobně na oněch posvátných místech, na nichž se Kristus Pán narodil, žil, zemřel a vstoupil na nebesa, (...). Navštívím onu požehnanou zemi, odkud Petr vyjel a kam se nevrátil žádný z jeho nástupců.*³⁴

Jeho naplánovaná cesta se odehrála v době, kdy Vatikán neměl diplomatické styky ani s Jordánskem, ani s Izraelem. Jeho cesta byla narychlo a neoficiální. Jak je již výše zmíněno, stalo se poprvé od dob sv. Petra, kdy Kristův náměstek vykonal pouť na místo Ježíšova působení. Vlády Izraele i Jordánska daly na vědomí, že návštěva papeže je pro ně největší ctí a obě vlády daly vzniknout zvláštním vládním komisím pro papežovu návštěvu.

5. ledna 1964 přijel papež Pavel do Jeruzaléma. Při vjezdu do izraelské části Jeruzaléma ho přivítal starosta Mordechaj Iššalom s tradičním chlebem a solí. Průvod, který jel s papežem, se dál rozdělil. Jedna část jela s Pavlem na křesťanský Sion, kdežto kardinál Tisserant a Cicognani s izraelským premiérem Levi Eškolem jeli na náměstí židovských obětí nacismu na Sioně. Premiér Eškol přistoupil na náměstí ke kardinálovi Tisserantovi a vyslovil mu svůj vděk, že Pavel VI. vybral jako osobního zástupce zrovna jeho pro tento akt úcty.³⁵ „*Mám tu čest uctít zde památku židovských obětí nacismu. Nikoli sám za sebe (...) Pověřila mne k tomu Jeho Svatost. Tento vzácný host izraelského státu mou rukou zapálí šest svící na počest šesti miliónů příslušníků vyvoleného národa, kteří jsou mrtví. Umučeni, utraceni a zabiti. Před jejich památkou se sklání v hluboké úctě celý svět i papež Pavel VI. Jejich památku zde uctíváme*“³⁶ Po samotném aktu ještě Levi Eškol pronesl přání, že Izrael by chtěl navázat oficiální styky se Svatou Stolicí, ale kardinál Tisserant mu odpověděl, že Pavel VI. není ten, kdo tomu brání, spíše někteří preláti Kurie ho varovali před silným arabským vlivem a nutili ho, aby počkal s tímto důležitým rozhodnutím.

Papež Pavel VI. během pietního aktu, který probíhal na náměstí židovských obětí nacismu, navštívil *Coenaculum*, nebo-li Večeřadlo. Židovský sefardský vrchní rabín Izraele Jicchak

³⁴ Radio Vaticana, Česká sekce Vatikánského rozhlasu. Ústav pro studium totalitních režimů. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/archiv-vysilani-ceske-redakce-radia-vatikan>, rok 1963, 4. prosince

³⁵ Kardinál Eugène Tisserant byl znám svou neohroženou bojovností proti nacismu.

³⁶ HOBIZAL, František. *Apoštolský poutník: [cesta papeže Pavla VI. do Svaté země]*. 1. vyd. v nakl. Viener. Kostelní Vydří: Karmelitánská spiritualita, 1992, str. 73

Nisim ho krátce po příjezdu pozdravil a dál už pokračoval Pavel VI. o samotě. Do horní síně Večeřadla vstoupil papež sám a chvíli zůstal, aby se zde krátce pomodlil.

Snad jen 25 minut strávil Svatý otec na památných místech křesťanského Sionu. U Mandelbaumovi brány v Jeruzalémě se sešli s papežem a jeho doprovodem izraelský prezident Zalman Šazar, izraelský premiér Levi Eškol a další političtí zástupci. „*K mikrofonu přistupuje president Izraelské republiky Zalman Šazar: „Loučíme se v této chvíli s Jeho Svatostí papežem Pavlem VI. Musím prohlásit, že se Izrael těžce loučí s tak milou a čestnou návštěvou!*“³⁷ a ještě pronesl verš z knihy Micheáše: „*Každý jiný lid si chodí ve jménu svých bohů, ale my budeme chodit ve jménu Hospodina, našeho Boha, navěky a navždy.*“³⁸ Pavel VI. reagoval poděkováním na vstřícné přijetí při jeho pouti a podotknul, že na strávený čas na svatých místech nikdy nezapomene. Navázal na slova izraelského prezidenta: „*Je nejvyšším úkolem Církve ve světě, aby slova Kristova: „Pokoj Svůj dávám Vám, pokoj Svůj zůstávají Vám...“ se uskutečnila mezi všemi národy světa.*“³⁹ Svou řeč ukončil hebrejskými slovy „Šalom, šalom“ (Pokoj, pokoj).

„*He spent 12 hours in Israel, but avoided the use of the word „Israel“ in all the addresses he made on this occasion.*“⁴⁰ Tímto jeho činem byla započata převratná éra sblížení křesťanů a Židů, ale ani tento akt nevedl Vatikán k uznání Státu Izraele. „*Paul VI. never addressed President Shazar by his title; even when he sent a telegram with his thanks, it was sent to Tel Aviv, not to Jerusalem, the residence of the president of the State of Israel. Every effort was made to stress the non-recognition of Israel by the Holy See.*“⁴¹

---

³⁷ HOBIZAL, František. *Apoštolský poutník: [cesta papeže Pavla VI. do Svaté země]*. 1. vyd. v nakl. Viener. Kostelní Vydří: Karmelitánská spiritualita, 1992, str. 78

³⁸ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad*, 11. vydání, vyd. Praha: Česká biblická společnost r. 2005. str. 838

³⁹ HOBIZAL, František. *Apoštolský poutník: [cesta papeže Pavla VI. do Svaté země]*. 1. vyd. v nakl. Viener. Kostelní Vydří: Karmelitánská spiritualita. 1992, str. 78

⁴⁰ Eckert, Willehad Paul. "Paul VI°." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 15. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 695. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („*Strávil v Izraeli 12 hodin, ale vyhýbal se užití slova „Izrael“ při všech příležitostech, které měl.*“)

⁴¹ Minerbi, Sergio Itzhak. "Vatican." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 20. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 482. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („*Pavel VI. nikdy nepojmenoval prezidenta Shazara jeho titulem, ani když poslal telegramem své díky, telegram byl zaslán do Tel Avivu, ne do Jeruzaléma, sídla prezidenta Státu Izrael. Bylo vynaloženo veliké úsilí na zdůraznění neuznání Izraele Svatým stolcem.*“)

2.2 Postoj k judaismu

6. srpna 1964 vydal papež Pavel svou první encykliku „*ECCLESIAM SUAM*“, ve které poukazuje na svou ochotu pokračovat v dialogu s nekatolickými křesťany, s nekřesťany i s nevěřícími. Obsahem byla obnova církve v moderním světě a její dialog se světem, ve kterém žila a jemuž káže. „*The aim of this encyclical,*“ píše Pavel „*will be to demonstrate with increasing clarity how vital it is for the world, and how greatly desired by the Catholic Church, that the two should meet together, and get to know and love one another.*“⁴² Dialog spásy je poskytnut všem lidem bez výjimky a musí být láskyplný, jasný a musí se vykonávat s důvěrou v úspěch. Pavel se jednotlivě obracel k těm, kteří vyznávají mimokřesťanská náboženství obzvláště k těm, kteří věří v jednoho Boha, k vyznavačům velkých asijských a afrických náboženství, muslimům a Židům. „*Then we see another circle around us. This too is vast in extent, yet not so far away from us. It comprises first of all those men who worship the one supreme God, whom we also worship. We would mention first the Jewish people, who still retain the religion of the Old Testament, and who are indeed worthy of our respect and love.*“⁴³

„*Paul's sermons were not always in line with the council's declaration, especially his reference to the part played by the Jews in the death of Jesus in his sermon on Palm Sunday in 1965, which seemed to indicate a reversal to pre-council theological attitudes.*“⁴⁴ Toto kázání 12. dubna pronesl tři měsíce po návštěvě Izraele a šest měsíců před oficiálním schválením dokumentu *Nostra aetate*. „*Hosanna židovského lidu ulicemi Jeruzaléma je*

---

⁴² PAVEL VI. Encyklika „*ECCLESIAM SUAM*“. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_06081964_ecclesiam_en.html („*Cílem této encykliky, je poukázat s rostoucí jasností jak důležité je pro svět a jak je velikým přáním Katolické Církve, aby se setkali pohromadě a poznali a měli v lásce jeden druhého.*“)

⁴³ Tamtéž [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_p-vi_enc_06081964_ecclesiam_en.html („*A pak vidíme další okruh okolo nás. Je obrovský co do obsahu, ale není od nás vzdálen. Skládá se především z lidí, kteří uznávají jednoho Boha, kterého mi také uctíváme. Rádi bychom zaprvé zmínily židovský národ, který si stále zachovává víru Starého zákona a který je opravdu hoden našeho respektu a lásky.*“)

⁴⁴ Eckert, Willehad Paul. "Paul VI°." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 15. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 695. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („*Pavlovi kázání nebyly vždy v souladu s prohlášením koncilu, obzvláště jeho odkaz na roli, kterou Židé hrají v Ježíšově smrti, v jeho kázání na Květnou neděli v roce 1965, které naznačilo zpětný návrat do před koncilní teologie.*“)

důkazem, že očekávání, tisíciletá naděje Israele se stala skutečností; lid vytušil, že Kristus je střed dějin a lidského osudu, a uznal ho za Božího posla, mesiáše, Spasitele. Nadšení onoho dne nám připomínají obřady Květné neděle; tyto obřady ovšem končí pod křížem na Kalvárii. Není protikladu mezi slavným vjezdem do Jeruzaléma a volání Ukřižuj; celé dějiny vykoupení jsou vyprávění Boží lásky, která se obětuje až k smrti Krista. “⁴⁵

28. října 1965, ve čtvrtém jednacím období, bylo schváleno prohlášení o vztazích Církve k mimokřesťanským náboženstvím, jak už je zmíněno v předchozí kapitole. Pavel VI. po svém předchůdci Janu XXIII. vedl tři jednací období ze čtyř. V proslovu Pavel VI., který měl na sedmém zasedání koncilu, podotýká „*Kéž by chtěli také pohlížet na tvář církve vyznavači ostatních náboženství, mezi nimi pak obzvláště ti, k nimž nás váže příbuznost s Abrahámem, totiž Hebrejové, kteří již nejsou předmětem výtek a nedůvěry, nýbrž respektu, lásky a naděje. “⁴⁶*

2.3 Pontifikát Pavla VI. a první politické vztahy s Izraelem

Vatikan, podobně jako většina světa, byl překvapen Šestidenní válkou, která propukla v roce 1967. Když byl osvobozen Jeruzalém v roce 1967, papež 26. června 1967, upozornil, že je velmi zarmoucen podmínkami, které mají palestiniští uprchlíci, a že dělal vše, co bylo v jeho silách ohledně utrpení a zničení Jeruzaléma. „*The Holy City of Jerusalem should remain for ever a town of God, a free oasis of peace and prayer, with its own statute (...). In July 1967 Msgr. Angelo Felici, undersecretary for extraordinary affairs at the Vatican Secretariat of State arrived in Israel for talks with Prime Minister Levi Eshkol . The pope in*

---

⁴⁵Radio Vaticana, Česká sekce Vatikánského rozhlasu. Ústav pro studium totalitních režimů. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/data/pdf/radiovaticana/1965/1965_04.pdf , rok 1965, 12. dubna

⁴⁶ KATOLICKÁ CÍRKEV. POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. a BERAN, Josef. *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.: proslovy Jana XXIII. a Pavla VI. v koncilní aule, dokumenty vyhlášené a uzavírající II. vatikánský koncil, projev Pavla VI. v OSN, poselství koncilu světu, řeč Josefa kardinála Berana o svobodě svědomí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. str. 175

his allocution of December 23, 1968, had spoken of his wish to see "an internationally guaranteed agreement on the question of Jerusalem and the Holy Places."⁴⁷

„In 1969 the pope officially received for the first time Israel's foreign minister, Abba Eban.“⁴⁸ Diskuze o problémech na Blízkém východě trvala hodinu, papež nabídl pomoc v obnovení míru na Blízkém východě a snažil se jednat i s arabskými vůdci. Eban později popisoval, že papež plně vyjádřil hluboký respekt k historickému a duchovnímu dědictví židovského národa.

Diplomatické vztahy mezi Vatikánem a Státem Izrael neexistovali za pontifikátu Pavla VI. a přesto se kontakty zlepšili. Ministři zahraničí a představitelé Izraele se setkávali s Pavlem VI. Do Vatikánu v lednu 1973 na soukromou audienci přijela, první izraelská premiérka Golda Meirová. „According to a joint statement released after the meeting, the Pontiff referred both to the sufferings of the Jewish people and to his humanitarian concern for the plight of the Arab refugees, He also expressed his concern regarding a solution to the problem of the status of the holy places and the maintenance of Jerusalem's universal character.“⁴⁹

Politické vztahy mezi Státem Izrael a Vatikánem byly na vzestupu, jak již autorka zmínila. Izraelští oficiální představitelé byli zváni na pohřby zesnulých papežů, na korunovační obřady nově zvolených papežů, přátelské jednání mezi prezidentem Izraele a Svatým stolcem pokračovalo i s následovníky Pavla VI., Janem Pavlem I. i Janem Pavlem II.

---

⁴⁷ Minerbi, Sergio Itzhak. "Vatican." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 20. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 482 . *Gale Virtual Reference Library*. Web. („Svaté město Jeruzalém musí zůstat navždy městem Boha , svobodnou oázou klidu a modliteb , s vlastním statutem, (...). V červenci 1967, Mons . Angelo Felici , náměstek pro mimořádné záležitosti na vatikánském státním sekretariátu přijel do Izraele kvůli jednání s premiérem Levi Eshkol . Papež ve svém proslovu 23. prosince 1968 hovořil o svém přání vidět " mezinárodně garantovanou dohodu o otázce Jeruzaléma a posvátných místech .“)

⁴⁸ Minerbi, Sergio Itzhak. "Vatican." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 20. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 482 („V roce 1969 papež oficiálně přijal poprvé izraelského ministra zahraničí Abba Ebana.“)

⁴⁹ Colbi, Saul Paul, and Normon Solomon. "Jewish-Christian Relations." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 11. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. str. 277. *Gale Virtual Reference Library*. Web. („Podle společného prohlášení vydaném po schůzce, papež odkazoval jak na utrpení židovského národa a jeho humanitární obavy o osudu arabských uprchlíků, on také vyjádřil své obavy, pokud jde o řešení problému statutu svatých míst a podpory jeruzalémského univerzálního charakteru.“)

2.4 Komise pro náboženské vztahy s Židy

Svatý otec, dne 22. října 1974, zřídil Komisy pro náboženské vztahy katolické církve se Židy. Komise byla napojena na Sekretariát pro jednotu křesťanů (je zajímavé, že komise co se zabývala vztahy s islámem, spadala pod sekretariát pro nekřesťanská náboženství) a byla nezávislým orgánem. Prezidentem této komise byl ustanoven kardinál Johannes Willebrands. Již 1. prosince 1974 vydala dokument „*Směrnice a doporučení pro praktické uskutečňování koncilní deklarace Nostra aetate (čl. 4)*“⁵⁰, cílem směrnic bylo v konkrétních krocích rozpracovat nauku deklarace *Nostra aetate* jak již sám název napovídá. „*S odvoláním na Nostra aetate znovu zdůrazňuje nepřístupnost antisemitismu a zároveň poukazuje k nutnosti lepšího poznání židovství na křesťanské straně, a to s ohledem na to, jak si Židé rozumí sami.*“⁵¹ Dokument má předmluvu, čtyři části, ve kterých se postupně každá část věnuje jednotlivým tématům, a závěr. První se týká dialogu, druhá liturgie, třetí vzdělávání a výchovy, poslední čtvrtá část se týká společných sociálních aktivit.

První část nabádá k dialogu mezi oběma stranami a k vzájemné úctě. Šíření poselství Ježíše Krista nesmí omezovat náboženskou svobodu, a pokud to bude přijatelné na obou stranách, tak dialogem může být i modlitba nebo meditace. V liturgii je třeba myslet na společné základy a propojenost Starého a Nového zákona. Vyvarovat se kázáním a čtení liturgických textů, která by mohla představovat Židy v nepříznivém světle. Ve vzdělání a výchově církve se musí dbát na správné zprostředkování vztahů Židů s křesťany skrze katechizmus, knihy dějepisné a náboženské a sdělovací prostředky. Poslední část věnovaná společné sociální činnosti nabádá k snažení o sociální spravedlnost a mír.

„*Problém židovsko-křesťanských vztahů se týká církve jako takové, protože když církev „zkoumá své tajemství“, setkává se s tajemstvím Izraele.*“⁵²

---

⁵⁰ Český překlad převzat z: DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 148 - 154

⁵¹ DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998]*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. str. 394

⁵² DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 154

3 Jan Pavel II. : Zásadní změny

6. srpna 1978 zemřel Pavel VI. po patnácti letech v papežském úřadě. Po jednodenním konkláve 26. srpna téhož roku byl zvolen „usměvavý papež“ Jan Pavel I. Byl prvním papežem, který měl dvojité jméno, neboť přijal jména po svých předchůdcích. Vlastním jménem byl, Albino Luciani. Bohužel mu nebylo dopřáno řídit církev déle než 33 dní. Během této krátké doby ukázal, že je nejen veliký teolog ale i politik, např. „*přivítal jednání v Camp Davidu, při nichž USA přivedly k dohodě Egypt a Izrael.*“⁵³ Papež zemřel 28. září brzy ráno na infarkt myokardum.⁵⁴

Po více než půlstoletí byl zvolen na stolec Svatého Petra, nikoliv Ital, ale kardinál ze země, která byla ještě ke všemu až za železnou oponou. „*V jednom okamžiku sčítání hlasů složil Wojtyla hlavu do dlaní (...). Kardinál König, který byl odpovědný za podporu Wojtylovy kandidatury, „se bál, jestli ji přijme.*“⁵⁵ Karol Wojtyla se stal papežem 16. října 1978 a za své jméno si zvolil Jan Pavel II., v době svého zvolení mu bylo pouhých padesát devět let.⁵⁶ Při slavnostním uvedení do úřadu Jana Pavla II. papežem už byla oficiálně přítomna i izraelská delegace.

Vyrůstal ve Wadowicích, v městě na jihu Polska, jejichž jedna pětina obyvatel byla židovského původu Židé žijící ve Wadowicích se považovali za Poláky, a i když původně mluvili německy, časem se většina z nich asimilovala. Národnostní a náboženské střety se nevyhnuly ani Wadowicím, ale „*především to bylo místo, kde Miskiewiczovu charakteristiku Židů jako „starších bratrů“ křesťanů brali doslova snad všichni katolíci.*“⁵⁷ Wojtyla později napsal: „*Živě si vzpomínám na Židy, jak se scházeli každou sobotu v synagoze za naší školou. Obě náboženské skupiny, Židy a katolíky, spojovalo...vědomí, že se modlí ke stejnému*

⁵³ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán.* 2., rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 s., viii s. obr. příl., str. 467

⁵⁴ Tamtéž, str. 468. Náhla smrt vyvolala zvěsti, že byl otráven, avšak Vatikán a někteří historikové tuto spekulaci odmítají. Nepochybné ovšem bylo, že Jan Pavel I. byl přetížen prací a to mohlo mít své důsledky.

⁵⁵ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 255

⁵⁶ Výběrem jména chtěl dát najevo úctu k svému předchůdci, a že chce jít v jeho stopách.

⁵⁷ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 32

Bohu. ⁵⁸ Avšak podle některých výpovědí místních obyvatel není zcela pravdou, že by mezi Židy a křesťany panoval takový vztah, jak ho Jan Pavel II. popisoval. Antisemitismus se nevyhnul ani Wadowicím.⁵⁹ V kontaktu s Židy byl po dobu svých studií, a mnozí z nich zůstali jeho přáteli.

Jan Pavel II. dal katolické církvi nový nádech, ale to samozřejmě přitahovalo zájem fanatiků nebo politických odpůrců, kteří měli strach z rostoucí popularity papeže. 13. května 1981 byl papež postřelen při projíždění na svatopetrském náměstí ve Vatikánu, naštěstí tento pokus o atentát přežil a zařadil se mezi papeže, kteří spravovali svůj úřad nejdéle, konkrétně dvacet sedm let.

3.1 Prohlubování vztahů

O dodržování náboženské svobody se Jan Pavel II. zasazoval celý život, nejen během svého pontifikátu. Vstřícné naslouchání pro něj bylo výhradní cestou pro porozumění druhému. Naslouchat někomu, kdo vyznává jiné náboženství, neznamená kacířství, ale ani na druhé straně získávání nových věřících pro své náboženství nebo-li proselytismus. Díky dialogu s druhými lidmi se my i ten druhý blížíme k pravdě, tedy oba se prostřednictvím dialogu dostáváme k jednotě s Bohem. Mezináboženskému dialogu se papež velmi věnoval během celého svého pontifikátu.

Právě nutnost mezináboženského dialogu zdůrazňuje Jan Pavel II. 15. března 1979 v encyklice „*REDEMPTOR HOMINIS*“, v kapitole „Cesta k sjednocení křesťanů“ uvádí: „*What we have just said must also be applied-although in another way and with the due differences-to activity for coming closer together with the representatives of the non-Christian religions, an activity expressed through dialogue, contacts, prayer in common, investigation of the treasures of human spirituality, in which, as we know well, the members of these*

---

⁵⁸ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 32

⁵⁹ BARNES Jane; WHITNEY Helen, „*John Paul II: His Life and Papacy*“ [online]. [cit. 2014-04-22]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/pope/etc/bio.html>

religions also are not lacking.“⁶⁰ Encyklika se zaměřuje i na náboženskou svobodu, která je „cílem a nezcizitelným právem“ lidských bytostí.

Téhož roku se papež setkal se zástupci římských židovských organizací, kde jim řekl: „*Naše náboženská společenství jsou spojena a úzce příbuzná na každé rovině své vlastní náboženské identity.*“⁶¹ A dodal, že z katolické perspektivy je židovsko-katolický dialog povinností náboženskou, a proto je víc než potřebný.

7. června 1979 v rámci devítidenní cesty do rodného Polska navštívil Svatý otec koncentrační a vyhlazovací tábor Osvětim a Osvětim-Birkenau. Došel až k 11. bloku v Osvětimi kde zahynul Maxmilian Kolbe⁶² v jedné z cel, a zanechal tam kytici s velikonoční svící z Říma. Dále pokračoval do Birkenau, kde prošel velmi pomalu a se skloněnou hlavou. V Birkenau sloužil mši pro více jak milion lidí s kněžími a biskupy, kteří byli během války uvězněni

v koncentračních táborech. „*V kázání hovořil o „Golgotě moderní doby“ (...). Zde bylo místo, které mělo „radikálně pošlapat nejen lásku, ale všechna znamení lidské důstojnosti a humanity“, místo „vybudované na nenávisti a pohrdání člověkem ve jménu šílené ideologie.*“⁶³

V roce 1980 vykonal papež cestu do Německé spolkové republiky. Přesněji ji navštívil mezi 15. a 19. listopadem. K židovské obci pronesl v Mohuči, v městě spojovaném se středověkými protižidovskými pogromy, projev, ve kterém „*označil tuto stále trvajících skutečnost židovského lidu významným teologickým pojmem: „Boží lid Staré smlouvy, která nebyla nikdy Bohem odvolána.*“⁶⁴

---

⁶⁰ JAN PAVEL II. Encyklika „REDEMPTOR HOMINIS“. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis_en.html („*Totěž, třebaže jiným způsobem a s patričními rozdíly, je nutno vztáhnout i na činnost zaměřenou na sblížení s představiteli nekřesťanských náboženství, která se projevuje dialogem, setkáními, společnými modlitbami a hledáním pokladů všelidské spirituality, které – jak dobře víme – nechybí ani mezi vyznavači jiných náboženství.*“)

⁶¹ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 509

⁶² Polský římskokatolický kněz, který nabídl svůj život za život otce rodiny, který měl být jedním z deseti vězňů, kteří byli odsouzeni na smrti hladem, kvůli tomu, že z tábora utekl jeden vězeň.

⁶³ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 313

⁶⁴ DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 156

O čtyři roky později učinil papež další krok v prohloubení vztahů mezi křesťany a Židy. Roku 1984 řekl, že když se setkají Židé a křesťané, nejedná se jen o vztah dvou starých náboženství, jenž jdou každé vlastní cestou. Ale „mezi nimi je jakési „tajemné duchovní pouto....“, které nás úzce spojuje v Abrahámovi a skrze Abraháma s Bohem, který vyvolil Izrael, z něhož se zrodila církev.“⁶⁵

„Návštěva papeže Jana Pavla II. ve Velké synagoze v Římě v roce 1986 byla pozoruhodnou událostí (...) bylo to poprvé kdy papež toto místo navštívil“⁶⁶ 13. dubna uvítal papeže v římské synagoze profesor Giacomo Taban⁶⁷ a nejvyšší římský rabín Elio Toaff.

V projevu k římským Židům řekl, že: „Židovské náboženství pro nás není něčím vedlejším, ale v jistém smyslu je pro naše náboženství čímsi vnitřním. Máme proto s judaismem vztahy, jaké nemáme s žádným jiným náboženstvím. Jste našimi drahými a milovanými bratry a v jistém smyslu by se dalo říci, že i staršími bratry.“⁶⁸ Podotknul, že Židé a křesťané jsou stále na začátku jejich společné cesty a je nutné v ní dále pokračovat, pro dobro člověka, na ochranu lidského života a důstojnosti nebo na ochranu svobody člověka. Připomněl odsouzení jakéhokoliv antisemitismu, a jak již koncil uvedl, nelze Židy kolektivně obviňovat z ukřižování Krista. Sama církev učí, že jim Bůh daroval „neodvolatelné poslání“. A tento projev papež ukončil modlitbou 118. žalmu.⁶⁹

3.2 Dvacáté výročí *Nostra aetate*

K dvacátému výročí dokumentu *Nostra aetate* Jan Pavel vyhlásil mimořádné zasedání biskupské synody, a právě k tomuto výročí byla přijata 15. února 1985 delegace Amerického židovského výboru a také 19. února papež přijal izraelského premiéra Šimona Perése.⁷⁰

---

⁶⁵ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 509

⁶⁶ FRY, Helen P., ed. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu.* Vyd. 1. Praha: Kalich, 2003. 295 s, str. 105

⁶⁷ Prezident židovské komunity v Římě

⁶⁸ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 482

⁶⁹ „Chválu vzdejme Hospodinu, protože je dobrý, jeho milosrdenství je věčné! Ať vyzná Izrael: Jeho milosrdenství je věčné! Ať vyznají ti, kteří se bojí Hospodina: Jeho milosrdenství je věčné!“ Amen (Tamtéž str. 483)

⁷⁰ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 489

V dubnu stejného roku se sešel s účastníky kolokvia k dvacátému výročí, kde prohlásil, že židovsko-křesťanský dialog je důležitější, než pouhá otázka občanských dobrých způsobů a tolerance. „*Židovsko-křesťanské vztahy nejsou jen nějakým akademickým cvičením. Jsou naopak skutečnou kostrou našich náboženských závazků a našeho poslání jako křesťanů a Židů.*“⁷¹

24. června roku 1985 Komise pro náboženské vztahy se Židy vydala další dokument pod názvem „*Poznámky ke správnému způsobu, jak představovat Židy a židovství v kázání a katechezi římskokatolické církve z roku 1985.*“⁷² Tento dlouhý dokument rozvíjí myšlenky vztahu církve k Židům, předchozích dvou dokumentů *Směrnice* a *Nostra aetate*. Zároveň ale přikládají nové poznatky a stanoviska. Šest paragrafů se postupně věnuje výchově křesťanů ve vztahu k judaismu, vztahům mezi Starým a Novým zákonem, židovským kořenům křesťanství, představení Židů v Novém zákoně, liturgii a poslední se zabývá Židovstvím a křesťanstvím v dějinách.

První kapitola poukazuje, že by „*Židé a židovství neměli v katechezi zaujímat příležitostné a okrajové místo*“⁷³ a katolická nauka se nemá zajímat o judaismus jen z historických nebo archeologických aspektů, ale i o judaismus dnešní doby. Druhá se vztahuje na „*uznání, že se křesťanské čtení Starého zákona, které je ve znamení zemřelého a vzkříšeného Krista, nemusí nutně shodovat se čtením židovským. Existují přece odlišné identity, židovská a křesťanská, založené na odlišném čtení Starého zákona, aniž by to něco měnilo na jeho významu pro církev.*“⁷⁴ Ve třetí je zdůrazněno, že „*Ježíš byl a vždy zůstal Židem (...) plně člověkem svého prostředí.*“⁷⁵ Negativní vyličení evangelijních farizeů s sebou nese nebezpečí, že je nespravedlivé a nepřesné a „*pokud se v evangeliích a na jiných místech Nového zákona nacházejí různé nepříznivé odkazy na farizeje, měly by být posuzovány na pozadí jejich*

---

⁷¹ WEIGEL, George. *Svědectví naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 489

⁷² Český překlad převzat z: DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 155 - 165

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998.* Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. str. 395

⁷⁵ Český překlad převzat z: DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů.* 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 155 - 165

složitého a rozrůzněného hnutí.“⁷⁶ Čtvrtá kapitola pojednává o zodpovědnosti za Kristovu smrt. Katechizmus tridentského koncilu poukazuje na vinu křesťanských hříšníků, která je na smrti Krista větší než těch pár Židů, co se na ní přímo podíleli, neboť oni „nevěděli, co činí.“⁷⁷ Pátá kapitola podotýká, že křesťanská liturgie se inspirovala liturgií židovskou, strukturou bohoslužby slova, a některými modlitbami a dalšími podobnostmi. Jako konkrétní příklad, tedy ukázka jiného vnímání, jsou uvedeny Velikonoční svátky. Konečně šestá kapitola zmiňuje věrnost Židů jedinému Bohu a zemi jejich předků, nabádá křesťany, aby pochopili náboženský význam Svaté země pro Židy, a současně varuje, že „*existence Státu Izrael a jeho politických práv by neměla být nahlížena perspektivou, která je sama o sobě náboženská, ale v souvislosti s obecnými principy mezinárodního práva.*“⁷⁸ A poukazuje na vzdělávací programy, které katolíkům můžou pomoci „*pochopit význam, co pro Židy znamenalo jejich vyhlazování v letech 1939 – 1945 a jeho následků.*“⁷⁹ A závěr samotného textu poukazuje, proč byly vydány tyto poznámky, tedy, proto aby se poznatky koncilu a *Směrníc* převedly do praxe.

Na konci října, stále téhož roku, přijal papež Mezinárodní výbor pro katolicko-židovské vztahy, což byl oficiální orgán, který měl na starost vzájemný dialog, a opakoval, že „*duchovní spojení*“ mezi katolíky a „*rodem Abraháma*“ je „*vztahem, jenž by bylo možné nazvat rodičovským*“⁸⁰ a reagoval na v červnu vydané *Poznámky*, že Božím záměrem, je „*uvést do života vzájemný respekt, pochopení a opravdovou lásku.*“⁸¹

Během roku 1985 ukázal Jan Pavel II., že dialog prostřednictvím vzájemného respektu, pochopení a lásky je správná cesta, kterou se bude ubíhat jeho pontifikát.

---

⁷⁶ Český překlad převzat z: DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 155 - 165

⁷⁷ Srov. Lk 23,34

⁷⁸ Český překlad převzat z: DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 155 - 165

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 489

⁸¹ Tamtéž

3.3 Setkání v Assisi

Celosvětový den modliteb proběhl 27. října 1986. Modlitební setkání představitelů světových náboženství bylo svoláno papežem a v roce 1986 se konalo takovéto setkání poprvé, a pak následovalo další v roce 2002. Smysl a cíl takového setkání vysvětlil Jan Pavel II. následovně: *„Moji bratři a sestry, představitelé křesťanských církví, církevních společenství a světových náboženství. Mám čest a potěšení všechny vás přivítat v tomto městě Assisi ke Světovému dni modliteb za mír. (...) A právě dnešní setkání je výmluvným svědectvím takového společného úsilí, bez ohledu na víru, kterou každý z nás vyznává. Vyjadřuje, že všechny církve a náboženství bez rozdílu mají na mysli dobro lidstva.“*⁸² Účastníci tohoto setkání se celý den postili a modlili za dosažení světového míru. Modlili se společně, ale každý podle svých zvyklostí a důležitým záměrem setkání bylo, kromě modlitby za mír, i uvědomění si respektu k druhému a kolektivního cíle všech přítomných, a to je Bůh.

3.4 Aféra Karmel

9. dubna 1993 napsal Jan Pavel dopis karmelitkám, které žily v blízkosti zdi koncentračního tábora Osvětim.

Problém osvětimského Karmelu byl jedním z nejvyčerpávajících sporů konce dvacátého století. Všechno to začalo, když se karmelitánské řádové sestry z rozhodnutí Polských biskupů nastěhovaly, během roku 1984 do budovy sousedící se zdí koncentračního tábora Osvětim I. To samozřejmě vyvolalo vlnu protestů nejen ze strany Židů, ale také ze strany křesťanů. Konkrétně třeba *„Lyonský arcibiskup kardinál Albert Decourtray prohlásil: „Osvětim je symbolem pokusu vyhladit Židy, toho, co nazýváme Šoa. Takové neštěstí a*

---

⁸² Radio Vaticana, Česká sekce Vatikánského rozhlasu. Ústav pro studium totalitních režimů. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/archiv-vysilani-ceske-redakce-radia-vatikan>, rok 1986, 27. října

utrpení propůjčilo židovskému lidu, skrze jeho mučedníky, zvláštní důstojnost, která přísluší pouze jemu. A založení kláštera v Osvětimi znamená, podle mne, zásah do této důstojnosti.“⁸³

To vedlo k rozhovorům mezi židovskými a křesťanskými vůdci na setkání v Ženevě v letech 1986 a 1987⁸⁴. Po prvním setkání byl řešením příslib, že se pozastaví práce, které souvisely s opravami kláštera. Když k tomu nedošlo, konalo se druhé setkání, kde bylo dohodnuto, že se vybuduje nové „centrum pro informace, setkávání, dialog, vzdělávání a modlitbu“ a kam se karmelitky později přestěhují. Dále bylo například ujasněno, že na „území táborů Auschwitz a Birkenau nebude...žádné stálé místo katolických bohoslužeb, každý se tam bude moci modlit podle diktátu vlastního srdce, náboženství a víry.“⁸⁵ Ani přes řešení Ženevských setkání se nehodlaly sestry přestěhovat a po několika protestních akcí vedené newyorským rabínem Avrahamem Weissem, přestal kardinál Macharski s realizováním centra, protože je „nemožné vytvořit...v tomto klimatu agresivních požadavků a nejistoty centrum, které plánoval.“⁸⁶ Olej do ohně ještě přilil i kardinál Glemp, když pronesl v kázání v Čenstochové, že co se: „se týče Židů, dělali jsme chyby, ale dnes by člověk rád řekl: moji milí Židé, nemluvte s námi z pozice národa povzneseného nad všechny ostatní a nepředkládejte nám podmínky, které není možné splnit.“⁸⁷ Svatá stolice musela zabránit v pokračování této aféry a řešením problému pověřila kardinála Johannese Willebrandse, který byl odpovědný za mezinárodní židovsko-křesťanský dialog. Jeho prohlášení jasně potvrzovalo platnost dohody ze Ženevy a to, že se mají řádové sestry přestěhovat a přislíbil finanční podporu pro nové centrum. Finanční pomoc nejen z Vatikánu vedla k zahájení výstavby centra roku 1990, které nebylo dokončeno.

Centrum bylo zdárně dokončeno, ale řádové sestry se přestěhovat nehodlaly a tak jim Jan Pavel napsal dopis, jak již autorka výše uvedla, aby jim připomněl že: „nyní nastal čas..., kdy je vůlí církve abyste se přestěhovaly do jiného místa téže v Oświęcimí.“⁸⁸ Tento dopis vedl

---

⁸³ DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998]*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. str. 399 - 401

⁸⁴ Text Ženevské deklarace z roku 1987 v: DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998]*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. str. 403 - 406

⁸⁵ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 658

⁸⁶ Tamtéž, str. 658

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž, str. 659

k přestěhování všech karmelitek. Aféra Osvětim rozhodně ukázala, že je nutné apelovat na zvýšení frekvencí rozhovorů mezi Židy a katolíky, což bylo i přáním samotného papeže. Problém byl ale vyřešen tak na půl, „neboť i nadále zůstával v Osvětimi – na území symbolizující obecně Šoa – obrovský kříž, symbol spásy všech křesťanů, ale i symbol tisíciletého pronásledování všech evropských Židů.“⁸⁹

3.5 Vatikán uznává Stát Izrael a první oficiální návštěva Státu Izrael

„29. prosince roku 1993 byla v Římě neoficiálně přijata a následujícího dne⁹⁰ v Jeruzalémě oficiálně podepsána „Zásadní smlouva mezi Apoštolskou stolicí a Státem Izrael.“⁹¹ Jednalo se o jediný dokument, který katolické církvi zaručuje svobodu duchovního spravování ve Svaté zemi. Současně byly navázány oficiální diplomatické styky mezi Vatikánem a Státem Izrael. Tato smlouva byla považována za jeden z nejlepších diplomatických tahů během pontifikátu Jana Pavla II., který si byl nepochybně vědom skutečnosti, když nastupoval do úřadu, že žádný z jeho předchůdců ani nepoužil termín „Stát Izrael“.

Tíha dějin spíše poukazovala na nemožnost navázání diplomatických styků, ale Jan Pavel měl vizi jak tuto propast překonat. Všechno začalo již v roce 1981, kdy započal soukromé neoficiální diskuze s izraelskými diplomaty, kteří byli v Římě, což mělo vést k vyřešení problémů, které nedovolují navázání oficiálních diplomatických vztahů. „Jedním z bezprostředních výsledků těchto rozhovorů byl v říjnu 1981 papežův telegram k židovskému Novému roku (Roš ha-šana) izraelskému prezidentu Jicchaku Navonovi s přáním všeho nejlepšího.“⁹² Další roky jsou ve znamení konání vlastních akcí papeže Jana Pavla II., například setkávání s židovskými skupinami v Římě. Současně odsoudil teroristické útoky na synagogy ve Vídni a v Římě, v roce 1982 se setkal s izraelským ministrem zahraničí

⁸⁹ ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Křesťansko-židovský dialog a změny ve vztahu křesťanů a Židů po roce 1945*, vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy

⁹⁰ 30. prosinec 1993 se shoduje se dnem 16 tevetu roku 5754

⁹¹ MOSKWA, Jacek. *Papež, který změnil svět*. Vyd. 1. V Praze: Knižní klub, 2005. 411 s., [48] s. barev. obr. Příl, str. 198

⁹² WEIGEL, George. *Svědek naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 693

Jitzhakem Šamírem, a v roce 1986 navštívil synagogu v Římě. Vatikán roku 1987 vydal prohlášení: „v katolickém učení neexistují žádné teologické důvody, které by bránily navázání diplomatických vztahů mezi Svatým stolcem a Státem Izrael (...).“⁹³ Po mnoha dalších problémech v létě roku 1992 došlo k jednáním, která pokračovala až do roku 1993, a vedla k podepsání *fundamentální smlouvy*.⁹⁴ Ještě před oficiálním uzavřením dohody se setkali Jan Pavel II. a nejvyšší aškenázský rabín Jeruzaléma Israel Meir Lau 21. září 1993, což bylo prvním setkáním nejvyšších představitelů obou náboženství od vzniku Státu Izrael.

Smlouva se skládá z preambule a patnácti článků. V prvním článku se obě strany zavazují k podpoře základních lidských práv na svobodu vyznání a svědomí. V druhém se „*The Holy See and the State of Israel are committed to appropriate cooperation in combatting all forms of antisemitism and all kinds of racism and of religious intolerance.*“⁹⁵ Další články vymezují a určují práva a povinnosti jejich vztahů. Článek šestý se týká práva vzdělávání, článek sedm se zaměřuje na kulturní a výzkumné instituce v Izraeli, článek osm se týká církevních komunikačních médií atd. Ve třináctém článku, je obsaženo, že „*The Catholic Church*“ and „*the Church*“ – including, inter alia, its Communities and institutions“⁹⁶ a „*The State of Israel*“ and „*the State*“ – including, inter alia, its authorities established by law.“⁹⁷

Co se týče dějinných střetů, k uzavření fundamentální dohody vůbec nemuselo dojít, ale jelikož to byl papežův zájem, který měl velmi hluboký niterný vztah ke Svaté zemi i Jeruzalému, nebylo možno jeho postoj obejít ze strany zainteresovaných osob.

---

⁹³ WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 693

⁹⁴ Izraelci, chtěli podepsat smlouvu v Římě, aby jí byla zprostředkována maximální pozornost tisku, ale Vatikán byl proti, protože se zde podepisovali jen diplomatické smlouvy s Itálií a že Vatikán je zvyklí je podepisovat v příslušné zemi. Nakonec se vše vyřešilo tak, že 29. prosince bylo schváleno v Římě formální stránka smlouvy a v Jeruzalémě se 30. prosince podepsala.

⁹⁵ *Fundamental agreement between the Holy See and the State of Israel.* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html („*Svatý stolec a Stát Izrael zavazují k vhodné spolupráci v boji proti všem formám antisemitismu a všem projevům rasismu a náboženské nesnášenlivosti.*“)

⁹⁶ Tamtéž. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html („*Katolická církev*“ a „*církev*“ - obsahuje, "inter alia"(mezi jiným), její společenství a instituce.“)

⁹⁷ Tamtéž. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html („*Stát Izrael*“ a „*stát*“ - zahrnuje, "inter alia", jeho orgány ustanovené podle zákona.“)

V roce 1997 byla k základní smlouvě připojena ještě „*Dohoda o právní subjektivitě*“⁹⁸ římskokatolické církve v Izraeli, která byla podepsána v Jeruzalémě, obsahuje otázky o postavení, právech nebo působení církve a jejích institucí v rámci izraelského státu.

Jan Pavel II. během svého pontifikátu neústupně a naléhavě odsuzoval Šoa, událostmi, kterými vyjadřoval odsouzení holocaustu, bylo mnoho, například ho označil za symbol zla, při setkání s židovskými vůdci roku 1987⁹⁹. V roce 1994 se konal ve Vatikánu koncert na památku holocaustu, který dirigoval Gilbert Levine. Dále v říjnu roku 1997 hovořil o „*kořenech antisemitismu v křesťanství*“, kde přiznal, že: „*chybné a nespravedlivé interpretace Nového zákona, týkající se židovského národa a jeho domnělé vině, již obíhají příliš dlouho a přispěly k „ukonejšení svědomí“ křesťanů.*“¹⁰⁰ Poukázal na následky, v jakých se toto zobrazilo za II. světové války.

V roce 1998 bylo vydáno vatikánské prohlášení, „*Pamatujeme: zamyšlení nad Šoa*“¹⁰¹, *Komisi Svatého Stolce pro náboženské vztahy se Židy* pod vedením prezidenta komise kardinála Edwarda Cassidy. V prvním paragrafu prohlášení označuje Šoa za „*nevýslovnou tragédii, která nemůže být nikdy zapomenuta*“ a „*hrůznou genocidu*“, která nemůže být lhostejná nikomu, obzvláště pak církvi, pro její blízké příbuzenství s židovským lidem a že nese v paměti nespravedlnosti minulé. Druhý paragraf poukazuje, že židovský lid velmi strádal pro své „*svědectví o Svatém Izraeli a o Tóře*“, a že holocaust byl nesporně nejstrašnějším ze všech utrpení. Třetí paragraf stručně rekapituluje historii židovsko-křesťanských vztahů. Předposlední rozlišuje mezi antisemitismem nacistickým a antijudaismem křesťanským (nacismu šlo o naprosté vyhlazení Židů, o to křesťanství nikdy neusilovalo). Je však „*možné se zeptat, zda nacistické pronásledování Židů neusnadnily právě tyto předsudky zakořeněné v některých křesťanských myslích a srdcích.*“ Tady se hovoří

---

⁹⁸ *Legal Personality Agreement: State of Israel-Holy See.* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1996-1997/pages/legal%20personality%20agreement-%20state%20of%20israel-holy.aspx>

⁹⁹ Prohlášení ze setkání: WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 s., str. 813 - 814

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 814

¹⁰¹ DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998.* Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. str. 427 - 436

o dlouhodobém citění nepřátelství a nedůvěry, což bylo základem „*křesťanského antijudaismu*“. Poukazuje na křesťany, kteří nabídli svou pomoc na záchranu Židů během pronásledování, ale i na fakt, že „*duchovní rezistence a konkrétní skutky dalších křesťanů nebyly takové, jak by se od Kristových následovníků očekávalo.*“ Poslední paragraf se zaměřuje na společnou budoucnost. Vyslovuje „pokání (tešuva)“, jelikož jako členové církve „*jsme spojeni stejně tak s hříchy, jako se zásluhami všech jejich dětí.*“ Církev vyslovuje přání „*proměnit vědomí hříchů minulosti v pevné odhodlání k budování nové budoucnosti, v níž nebude už žádný antijudaismus mezi křesťany a antichristianismus mezi Židy, ale budeme sdílet vzájemnou úctu, jak se slučí na ty, kdo uctívají jednoho Stvořitele a Pána a mají téhož otce ve víře, Abrahama.*“

Kritika se nevyhnula tomuto prohlášení, a to zejména kritika dlouhé poznámky pod čarou, jenž se zabývala jednáním papeže Pia XII. za druhé světové války, nebo silné rozlišování v dokumentu mezi antisemitismem nacistickým a antijudaismem křesťanským, kritika vytýkala, že dokument dostatečně nerozmyslel, jak křesťanská protižidovská zaujatost utvořila jakési společenské potvrzení pro nacistický antisemitismus. Spis to ale byl bezpochyby ojedinělý, neboť poukazuje na nutnost pokání katolické církve vůči Židům.

Vše se změnilo jubilejním rokem 2000. Během první postní neděle v Římě měl Jan Pavel II. proslov, ve kterém požádal svět o odpuštění za chyby a omyly církve v uplynulých 2000 letech.¹⁰² Oproti vatikánskému prohlášení, „*Pamatujeme: zamyšlení nad Šoa*“, je vina církve poprvé veřejně přiznána a text tohoto prohlášení papež poté vložil do Západní zdi¹⁰³, když konal svou pout' do Jeruzaléma. Nejvyšší aškenázský Izraelský rabín Israel Meir Lau přijal papežova slova, ale byl zklamán, že se papež nezmínil konkrétně o holocaustu.

Už v roce 1984 předznamenává důležitou změnu v listě „*REDEMPTIONIS ANNO*“, kde „*popisuje sám sebe jako poutníka po zemi, v níž byla uzavřena smlouva mezi Bohem*

---

¹⁰² Vztahující se k tématu této bakalářské práce, požádal Židy o odpuštění

¹⁰³ „*Západní stěna, hebrejsky kotel, tj. zbytky starověké hradby kolem II. židovského Chrámu v Jeruzalémě (konec 6. Stol. n. l. – 1. Stol. n. l.): dnes místo poutí, modliteb, či slibů, které Židé tradičně vkládají napsané na papírových lístcích do spár stěny.*“ (článek: ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Křesťansko-židovský dialog a změny ve vztahu křesťanů a Židů po roce 1945*, vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy)

a lidstvem.¹⁰⁴ Jeho pouť měla dvě části, v první navštívil Irák a Egypt (23. až 27. února) a v druhé Jordánsko a Izrael (20. až 26. března). Cesta do Svaté země neměla představovat pouze náboženský krok, ale byla i jakýmsi vygradováním jeho politických snažení, které trvaly od začátku jeho pontifikátu. „*He visited Yad Vashem, where he paid homage to the victims of the Holocaust. At the Western Wall, he inserted a written apology to the Jewish people for antisemitic sins by Catholics into a crack in the wall.*“¹⁰⁵

Setkal se s izraelským prezidentem Ezrou Weizmanem, s členy vlády a knesetu, i s Vrchními rabíny v *Hechal Šlomo*¹⁰⁶. Byla to předlouhá cesta, která se dostala až do tohoto momentu setkání. Před sto lety mluvily církevní dokumenty o Židech jako o nepřátelích. Až ve druhé polovině 20. století se začalo vše měnit, na to se zaměřuje tato bakalářská práce. Jan Pavel II. v průběhu své cesty pronesl mnoho projevů.¹⁰⁷ „*Osobně jsem si vždy přál, abych patřil mezi lidi, kteří na obou stranách pracují pro překonání předsudků a pro zajištění čím dál širšího a úplnějšího uznání duchovních statků společných Židům i křesťanům. Opakuji, co jsem řekl při příležitosti své návštěvy židovské komunity v Římě, totiž, že náboženské dědictví judaismu je nedílnou součástí naší víry: „Jste naši starší bratři.“ Doufejme, že židovský lid uzná, že církev naprosto odsuzuje antisemitismus a každou formu rasismu, protože jsou v radikálním protikladu s principy křesťanství. (...) Máme mnoho společného. Ruku v ruce můžeme udělat mnoho pro mír, pro spravedlnost a pro bratrštější a lidštější svět. (...)*“¹⁰⁸

18. ledna 2005 se ještě setkal se skupinou sto čtyřicet jedna židovských představitelů z celého světa, kteří mu poděkovali za všechno, co vykonal pro židovskou komunitu.

Jan Pavel II. zemřel 2. dubna 2005. Proces beatifikace proběhl ve velmi krátkém čase, započal snad jen osmdesát osm dní po jeho smrti, nehledě na pěti letou lhůtu mezi smrtí

---

¹⁰⁴ MOSKWA, Jacek. *Papež, který změnil svět*. Vyd. 1. V Praze: Knížní klub, 2005. 411 s., [48] s. barev. obr. Příl., str. 197

¹⁰⁵ Roth, Cecil, and Claire Pfann. "Popes." *Encyclopaedia Judaica*. Ed. Michael Berenbaum and Fred Skolnik. 2nd ed. Vol. 16. Detroit: Macmillan Reference USA, 2007. 372-378. *Gale Virtual Reference Library*. Web. pg. 377 ("Navštívil Jad Vašem, kde vzdal poctu obětem holocaustu. Do západní zdi, vložil písemnou omluvu židovskému národu za antisemitské hříchy katolíků, do trhliny ve zdi.")

¹⁰⁶ Hlavní synagoga

¹⁰⁷ Texty projevů během cesty do Svaté země (Jubilee Pilgrimage to the Holy Land, March 20-26, 2000) [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2000/jan-mar/index_mar.htm

¹⁰⁸ HALAS, František X. *Fenoména Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. 2., rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 s., viii s. obr. příl., str. 475

kandidáta a započítím procesu beatifikace. Nicméně 1. května 2011 byl prohlášen za blahoslaveného svým nástupcem Benediktem XVI. Dne 27. dubna 2014, devět let po smrti, ho papež František kanonizoval společně s papežem Janem XXIII. Pontifikát Jana Pavla II., byl v 21. století jedním z nejdůležitějších období nejen pro církev, ale i pro celý svět.

4 Současní papežové

V současné době žijí dva papežové. Papež František na Svatém stolci sv. Petra a Benedikt XVI. nebo-li, emeritní papež, současně žijící ve vatikánském klášteře *Mater Ecclesiae*, který odstoupil v únoru 2013 ze své funkce ze zdravotních důvodů.¹⁰⁹

4.1 Benedikt XVI.

Kardinál Josef Ratzinger byl zvolen papežem 19. dubna 2005 a jako jméno si vybral Benedikt XVI. Během svého pontifikátu se často odvolával a též navazoval na některé tradice, které charakterizovaly Jana Pavla II. Například podnikal apoštolské cesty a vyslovoval se k problémům, které zneklidňují nejen katolíky atd.

Vztah k Židům a k judaismu Benedikt XVI. v průběhu svého pontifikátu nezanedbával. V roce 2005 navštívil synagogu v Kolíně nad Rýnem a o pět let později následoval příkladu Jana Pavla a navštívil synagogu v Římě.

Jako první ze zahraničních států navštívil v roce 2006 Polsko, kde kromě Krakova navštívil i Osvětim a Birkenau. V bývalém koncentračním táboře Birkenau se pomodlil za zemřelé oběti a poprvé během své poutní cesty promluvil svým rodným jazykem a bylo znát značné pohnutí. Pak již italsky pokračoval: „*Hovořit na místě nespočetných zločinů proti Bohu a člověku je věc téměř nemožná. Je to zvláště těžké pro křesťana a papeže, který pochází z Německa. Chci na tomto místě požádat o odpuštění Boha i lidi, kteří tady trpěli.*“¹¹⁰

---

¹⁰⁹ Dobrovolný odchod papeže, ze své funkce je velice ojedinělá událost. Poslední skutečně dobrovolná rezignace se stala v roce 1294, kdy se své funkce vzdal Celestýn V. jenž, byl papežem pět měsíců. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/214638-papez-se-chystal-na-odchod-nekolik-mesicu/>

¹¹⁰ DORAZÍN, Martin, *Benedikt XVI. Ukončil návštěvu Polska*, [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/zahranici/_zprava/249179

7. července 2007 zveřejnil papež list „*Summorum pontificum*“¹¹¹, který byl vydaný *motu proprio* („z vlastního rozhodnutí“) o užívání římské liturgie. Po uveřejnění listu musel papež vydat, na základě protestu Židů, kterým se nelíbila původní znění přímluvy¹¹² obřadů Velkého pátku, ještě doplňující nótu, která upravovala velkopáteční liturgii podle misálu z roku 1962 *Oremus et pro Iudaeis* (modlitbu za židovský národ). Papež upravil znění modlitby misálu z roku 1962 a ustanovil, že se příslušný text má změnit. Přímluva za „*obrácení Židů*“ byla nahrazena prosbou o „*osvícení jejich srdcí, aby poznala Ježíše Krista jako spasitele celého lidstva. Závěrečná část velkopáteční přímluvy pak praví: „Všemohoucí věčný Bože, který chceš, aby všichni lidé byli spaseni a došli poznání pravdy, uděl milostivě, aby vstupem do plnosti národů v Tvé Církvi, byl spasen celý Izrael.*“¹¹³

Mezi jedno z nejvíce kontroverzních témat během pontifikátu Benedikta XVI. bylo schválení dekretu, jenž přiblížil blahořečení Pia XII. a jenž je předmětem sporu ohledně nejasného postoje Pia XII. vůči nacismu a vyvražďování Židů. Historik Jaroslav Šebek uvedl pro ČT24, „že Pius XII. nacismus tvrdě odsuzoval, ale nikdy s tímto názorem veřejně nevystoupil – ani poté, co se v roce 1939 stal papežem.“¹¹⁴ V souvislosti s procesem beatifikace prohlásil „hlavní rabín v izraelské Haifě Šear – Jašuv Cohen, že Pius XII. nemůže být považován za vzor a nemůže být blahořečen, protože nepozdvihl svůj hlas proti holokaustu.“¹¹⁵

Aféra Richarda Williamsona z ledna 2009 vystavila zkoušku papežovy vztahy se Židy. Počátkem roku 2009 zrušil papež exkomunikaci čtyř biskupů z roku 1988, včetně Richarda Williamsona. „*Vzápětí poté v tisku byly publikovány Williamsonovy výroky zpochybňující*

---

¹¹¹ BENEDIKT XVI. Apostolic letter given *Motu proprio*. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20070707_summorum-pontificum_en.html

¹¹² Tato modlitba obsahovala vybídnutí za obrácení Židů. Přesněji o „slepotě židovského národa“, „vyvedení z temnoty“ a „odstranění překážky v jejich srdcích“. [online] [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://tisk.cirkev.cz/z-vatikanu/papez-upravil-prosbu-za-zidy-ve-velkopatecnych-primluvach-tridentskeho-ritu>

¹¹³ GLASER, M., *Benedikt XVI. změnil znění velkopáteční přímluvy v misálu z roku 1962*, [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=9046>

¹¹⁴ STRAŠÍK, Lukáš, *Vatikán chce blahořečit kontroverzního papeže Pia XII.* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/31866-vatikan-chce-blahorecit-kontroverznio-papeze-pia-xii/>

¹¹⁵ Tamtéž. [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/31866-vatikan-chce-blahorecit-kontroverznio-papeze-pia-xii/>

rozsah Šoa i existenci plynových komor a jejich užívání k vyhlazování Židů.¹¹⁶ Od Williamsona i jeho výroků se nejen papež, ale i ostatní tři omilostnění biskupové (i samotné Bratrstvo Pia X.), distancovali a vyzvali Williamsona, aby přehodnotil své názory. Svatý stolec vydal prohlášení, že v době kdy byla zrušena exkomunikace, jí nebyly okolnosti ohledně výroků R. Williamsona, známy.¹¹⁷ „*Nenávist rozpoutaná proti mužům, ženám i dětem, jak se projevila v Šoa, je zločinem proti Bohu a proti lidstvu. To by mělo být jasné každému, zejména těm, kteří se drží tradice Písma svatého, podle níž je každý člověk stvořen k obrazu a podobě Boha. Každá negace nebo minimalizace tohoto zločinu je netolerovatelná a zároveň nepřijatelná,*“¹¹⁸ řekl Benedikt při setkání s představiteli židovských organizací USA, v reakci na předešlou aféru s exkomunikací.

Necelé čtyři měsíce po Williamsonově aféře vykonal papež pouť do Svaté země, během které navštívil mimo jiné památník *Jad Vašem*, kde se poklonil obětem holocaustu. Později sám vzpomínal na jeden okamžik své apoštolské poutě, kdy na prohlášení, že mezi Vatikánem a Státem Izrael vládla vždy specifická vzájemná sebedůvěra, dodal: „*Vědomí, že se Vatikán staví za Izrael, za židovství tohoto světa, judaismus a že uznáváme Židy jako své bratry a své otce. Silně na mne zapůsobilo, s jakou srdečností nás přijal izraelský prezident Šimon Peres, který je velkou osobností. (...) Přistupoval ke mně s velkou upřímností a s vědomím, že usilujeme o společné hodnoty a o mír, o utváření budoucnosti. A právě v této vizi dobré budoucnosti hraje, jak jsem viděl, velkou roli též otázka další existence Izraele.*“¹¹⁹

Ve své knize „*Ježíš Nazaretský II.*“¹²⁰ z roku 2011 papež potvrzuje prohlášení druhého vatikánského koncilu v dokumentu *Nostra aetate*, že Židé za ukřižování Ježíše nenesou

---

¹¹⁶ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán. 2.*, rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 s., viii s. obr. příl., str. 512

¹¹⁷ Tyto výroky byly proneseny o několik měsíců dříve, než proběhla exkomunikace, ale tehdy ještě nevzbudili žádnou pozornost. (HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán. 2.*, rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 s., viii s. obr. příl., str. 512)

¹¹⁸ GLASER, M. „*Benedikt XVI. se setkal s představiteli židovských organizací USA* [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=10818>

¹¹⁹ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán. 2.*, rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 s., viii s. obr. příl., str. 513

¹²⁰ BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský. 2. díl, Od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtnýchvstání.* 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 227 s

žádnou kolektivní vinu. Benedikt XVI. pomocí biblických a teologických rozborů v knize podotýká, proč v Bibli není uveden žádný důvod, proč by měl být židovský národ kompletně zodpovědný za Ježíšovu smrt. Pouze jedinci nesou vinu.

V porovnání s pontifikátem Jana Pavla II. se katolická církev ve vztahu k Židům dostala spíše o krok zpět.¹²¹

4.2 František I.

Když vyšel 13. března 2013 nad Sixtinskou kaplí bílý kouř, svět věděl, že katolická církev má nového papeže. Papežem se stal argentinský kardinál Jorge Mario Bergoglio, který přijal jméno František.¹²² Na základě svědectví druhých je papež člověk laskavý a dobrosrdečný a jeho slova o chudším životu církve vychází z hlubokého přesvědčení, což dokládá i svým způsobem života a klade důraz na ekumenizmus a mezináboženský dialog.

Na vztazích s Židy pracoval Bergoglio už jako kardinál. V roce 2010 napsal společně s vrchním rabínem Buenos Aires Abrahamem Skorkou knihu „*Sobre el cielo y la tierra*“ (O nebi a zemi)¹²³. Publikace obsahuje rozhovory Františka a rabína Skorky a svědčí, že i když jsou rozdíly v jejich náboženských identitách, můžou spolu jít bok po boku. Témata jejich dialogů obsahuje 29 témat: Bůh, ateisté, náboženství, Holocaust, mezináboženský dialog, ženy, potraty, rozvody a jiné.

Papež začal hned po svém zvolení pracovat na židovsko - katolických vztazích. Napsal dopis vrchnímu rabínovi Říma, Riccardovi Di Segni, kde vyjadřuje naději na pokračování vzájemné spolupráce. Papež se i nadále snaží po všech stránkách, setkal se s členy *Světového Židovského kongresu*, s delegací *Amerického Židovského výboru* a jinými.

---

¹²¹ DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákos a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 s. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace, str. 135

¹²² Papež si vybral jméno podle Františka z Assisi. Člověk odříkání, pokory a chudoby, ten který chrání Boží stvoření. „*František je člověk chudý...Ach jak bych chtěl, aby církev byla chudá a pro chudé.*“ Řekl papež při setkání s novináři pár dní po svém zvolení (TORNIELLI, Andrea. *František - papež chudých: [život, myšlenky a slova papeže, který změní církev]*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2013. 172 s, str. 141)

¹²³ FRANTIŠEK a SKORKA, Abraham. *O nebi a zemi: [papež František o rodině, víře a úloze církve ve 21. století]*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2013. 191 s

V souvislosti s květnovou návštěvou Blízkého východu v roce 2014, kterou oznámil při tradiční modlitbě na Svatopetrském náměstí, se hodně mluví o otevření válečných archivů ve Vatikánu. Tento krok je důležitý pro samotný Vatikán. „*Církev musí začít čistit svůj stůl a kauza válečného působení Pia XII. patří mezi sporná témata*“¹²⁴ uvedl Jaroslav Šebek. Odhaduje se otevření těchto archivů na září 2014, společně se zahájením nového roku ve Vatikánu. Od otevření se očekává, že se prozkoumají události, které jsou zahalené tajemstvím a současně jsou dodnes velmi sporná. Musíme počítat i s pochmurnými stránkami, například se skutečností, že Vatikánští hodnostáři poskytovali pomoc válečným nacistickým zločincům, kteří mohli kvůli Vatikánským pasům odjet do Jižní Ameriky, kde našli azyl, například v Argentině, která je rodištěm současného papeže.

Papež František i nadále trvá na svatořečení Pia XII., které otevřel už Benedikt XVI. Židy toto rozhodnutí ale velmi pobouřilo a poukázali na značnou překážku v sblížení obou náboženství.

Jakým bude papežem? Určitě za jeho pontifikátu se bude pozitivně vyvíjet i vztah s judaismem a Židy. Očekává se, že se bude velmi citlivě dotýkat současných nábožensko politických problémů na Blízkém východě. Očekává se, že bude události, kterých bude za svého pontifikátu účasten, nazývat pravými jmény. Očekává se, že ze strany papeže Františka bude pomyslná brána k Jeruzalému stále otevřená pro celý svět.

---

¹²⁴ [online]. [cit. 2014-04-23]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/259082-kontroverzni-pius-xii-na-pretres-vatikan-chce-zpristupnit-valecny-archiv/>, 1,25 minuta – 1,33 minuta

Závěr

Není lehké, ani myslitelné, uzavřít tuto bakalářskou práci nějakým zjednodušeným zhodnocením, které by naznačilo, že sice vztahy mezi Židy a křesťany nebyly v uplynulých dvou tisíciletích jednoduché, ale že nyní je vše již na dobré cestě.

Především se v této chvíli, po prostudování příslušných dokumentů a po bližším seznámení s celkovou problematikou, musím ptát. A musím se ptát velmi hlasitě, a sama cítím, že se již budu ptát po celý svůj život. Své otázky budu klást lidem zodpovědným a lidem, kteří vykonávají pracovní pozice na místech, která ovlivňují myšlení a vztahy národů. Ale nejdůležitěji se budu ptát zodpovědných lidí v katolické církvi.

Již od svého dětství jsem slyšela slova církev – matka trpící, matka zraněná. Nyní jsem postavena před svůj, možná první, rozporný názor, který již vždy, od této chvíle, budu vnímat vůči katolické církvi. Protože já již dobře vím, že musím nahlas vyslovit slova: CÍRKEV – MATKA ZRAŇUJÍCÍ.

Po postupném uvědomování si všech staletých prodlev, po postupném uvědomování si velmi, pomalého přibližování katolické církve ke Státu Izrael, nemohu jinak, než projevit svůj bolestný úžas.

Bolestný úžas nad tím:

- Že od počátků vzniku křesťanství byly vůči Židům kopány příkopy, místo budování mostů
- Že během staletí a tisíciletí katolická církev bolestný rozkol neumenšovala, ale častokrát velmi cíleně a promyšleně prohlubovala
- Že trvalo dlouhých 2 000 let, než byla změněna obviňující slova a slovní spojení z důležitých dokumentů církve
- Že po roce 1945, kdy svět viděl živé rány Židů z koncentračních táborů a viděl lidská těla Židů, proměněná na popel, neviděla církev v těchto ranách a v tomto popelu rány samotného zraněného Krista

- Že, „pohanský svět“ uznal existenci Státu Izrael v roce 1948, a katolická církev až v roce 1993, neuvěřitelných 45 let poté, a to po ostudných otáleních a slovíčkařeních ze strany zodpovědné curie

Jakoby katolictví vytrhlo z knih Písma svatého veškeré kapitoly, které se týkají odchodu Izraelitů z Egypta. Tehdy pro jejich malou a nedostatečnou důvěru v Boha – vysvoboditele, ochránce, ukazujícího směr, byla většina národa odmítnuta, aby mohla do Země zaslíbené vstoupit. A nemohl tam v konečném důsledku vstoupit ani sám vyvolený Mojžíš. Zapochyboval. I když je z historického hlediska možné, že tyto události těmito obrazy neproběhly, přesto zůstaly v knihách Tóry a Písma, jako živý příběh, který je nadčasový a stále pravdivý. Jak je možné, že osoby, které byly tak blízko oltáře a dotýkaly se při proměňování živého Krista, neviděly celá staletí, poslední dobu nevyjímaje, jak vlastně v Boha nevěří?

Není přeci možné být každý den v kontaktu s živým, milujícím Bohem a:

- mlčet a mlčet k otázce Šoa
- oddalovat sblížující jednání
- vyhledávat důvody, proč neuznat Stát Izrael
- z pozice své vedoucí role vůči světu, Stát Izrael opakovaně nenavštěvovat
- oddalovat důležitá diplomatická jednání

Dobře si uvědomuji, že církev je v podstatě organismus, ale musím konstatovat, že jeho zavřené oči vůči bolesti, kterou historicky sám podporoval a souhlasil s ní, mě velmi bolestně zranily a dotkly se mě.

Nikdy si přeci člověk nemůže tvářit v tvář po roce 1945 říci, že udělal dost pro omluvu a vstřícný krok k Židům. Vždyť na jejich utrpení participovaly celé skupiny a organizace. Přes chamtivé banky až po „mlčící“ církve.

Jestli má celá římská curie a všechny zodpovědné osoby být někomu hodně vděční, tak je to Janu XXIII., Pavlu VI. a především Svatému otci Janu Pavlu II. Tuto práci dokončuji takřka v předvečer jeho svatořečení a myslím si, že mnoho velmi vlivných osobností z katolické církve bude tváří v tvář živému Bohu potřebovat jeho přímluvu. Neboť po otázce „co jsi udělal pro trpící Židy“, budou mnozí překvapeni, že se jich Pán neptá, kolik modliteb a důležitých, prázdných dokumentů vykonali, ale kolikrát se ruku v ruce dotkli živých lidí, kteří například přežili holocaust.

Zcela symbolicky v tomto roce připadá svátek pesachu a velikonoc na stejný týden. V jednom jediném týdnu prožijí dvě světová náboženství, ale vlastně pouze dva kmeny z jednoho, společného kořene, své nejdůležitější svátky, s hlubokou symbolikou. Židé si připomenou vyjití z otroctví faraona, křesťané vyjití z otroctví smrti. V synagogách a katolických chrámech budou lidé pozvedat svoje srdce a mysl k jedinému, společnému Bohu.

Moc si přeji, aby v tohoto Boha obě strany vkládaly svoji důvěru a naději, a aby se již nikdy nezříkaly své dějinné zodpovědnosti za každého člověka a za každý den, který na této zemi společně prožíváme.

Seznam literatury

1. Prameny

Agreement between the State of Israel and the Holy See [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23].

Dostupné z: <http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1996->

[1997/pages/legal%20personality%20agreement-%20state%20of%20israel-holy.aspx](http://www.mfa.gov.il/mfa/mfa-archive/1996-1997/pages/legal%20personality%20agreement-%20state%20of%20israel-holy.aspx)

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český

ekumenický překlad. 11. vyd. Praha, 2005c1985, 1007, 283 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-858-1037-9

Ecclesiam suam [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/encyclicals/documents/hf_pvi_enc_06081964_ecclesiam_en.html

Fundamental agreement between the State of Israel and the Holy See [online]. 23. 4. 2014

[cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/archivio/documents/rc_seg-st_19931230_santa-sede-israele_en.html

In multiplicibus curis [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_24101948_in-multiplicibus-curis_en.html

Jubilee Pilgrimage to the Holy Land (March 20-26, 2000) [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-

23]. Dostupné z: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/speeches/2000/jan-mar/index_mar.htm

Nostra aetate [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html

Pacem in terris: JAN XXIII.. Pacem in terris = Mír na zemi. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1969.

70, [1] s. Documenta.

Redemptor hominis [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_04031979_redemptor-hominis_en.html

Redemptor nostri [online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_15041949_redemptoris-nostri-cruciatu_en.html

Summorum pontificum[online]. 23. 4. 2014 [cit. 2014-04-23]. Dostupné z:

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/motu_proprio/documents/hf_ben-xvi_motu-proprio_20070707_summorum-pontificum_en.html

2. Literatura

ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Křesťansko-židovský dialog a změny ve vztahu křesťanů a Židů po roce 1945*, vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy

ARAVA-NOVOTNÁ, Lena přeložila z francouzské verze „Les Dix Points de Seelisberg“, in: *Les Eglises devant le judaïsme. Documents officiels...*, str. 19 – 22, Vyjde na Husitské teologické fakultě, Univerzity Karlovy

BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský. 2. díl, Od vjezdu do Jeruzaléma do zmrtnýchvstání*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2011. 227 stran. ISBN 978-80-87474-35-8

BIALER, Uri. *Cross on the star of David: the Christian world in Israel's foreign policy, 1948-1967* [online]. Bloomington, IN: Indiana University Press, ©2005. Indiana series in Middle East studies [cit. 2014-04-09]. Dostupné z:
<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10137810>

COPPA, Frank J. *The papacy, the Jews, and the Holocaust* [online]. Washington, D. C.: Catholic University of America Press, ©2006 [cit. 2014-04-09]. Dostupné z:
<http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10267281>

DIVIŠOVÁ, Milada, ed. et al. *Dialog křesťanů a Židů: [výbor textů ze Zpravodaje Společnosti křesťanů a Židů z let 1991-1998]*. Vyd. 1. V Praze: Vyšehrad, 1999. 445 stran ISBN 80-7021-293-4

DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákob a Ezau na cestě k smíření?: dějiny židovsko-křesťanských*

- vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 180 stran. Judaica Olomucensia; 2. Odborná publikace. ISBN 978-80-244-2335-7.
- FRANTIŠEK a SKORKA, Abraham. *O nebi a zemi: [papež František o rodině, víře a úloze církve ve 21. století]*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2013. 191 stran. ISBN 978-80-7432-305-8.
- FRY, Helen P., ed. *Čítanka židovsko-křesťanského dialogu*. Vyd. 1. Praha: Kalich, 2003. 295 stran. ISBN 80-7017-925-2.
- HALAS, František X. *Fenomén Vatikán: idea, dějiny a současnost papežství: diplomacie Svatého stolce: České země a Vatikán*. 2., rozš. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. 783 stran., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-7325-313-4
- HOCH Marie Teresie, DUPUY Bernard. *Les églises devant le judaïsme, Documents officiels 1948 – 1978*. Nakladatelství Cerf, Paris, 1980
- HOBIZAL, František. *Apoštolský poutník: [cesta papeže Pavla VI. do Svaté země]*. 1. vyd. v nakl. Viener. Kostelní Vydří: Karmelitánská spiritualita, 1992, 125 stran. ISBN 80-900-8061-8
- ISAAC, Jules, *Jésus et Israël*, Paris, Albin Michel, 1948
- KATOLICKÁ CÍRKEV. POSPÍŠIL, Ctirad Václav, ed. a BERAN, Josef. *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.: proslovy Jana XXIII. a Pavla VI. v koncilní aule, dokumenty vyhlášující a uzavírající II. vatikánský koncil, projev Pavla VI. v OSN, poselství koncilu světu, řeč Josefa kardinála Berana o svobodě svědomí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2013. 221 stran. ISBN 978-80-7195-598-6
- MOSKWA, Jacek. *Papež, který změnil svět*. Vyd. 1. V Praze: Knižní klub, 2005. 411 stran, [48] s. barev. obr. příl. ISBN 80-242-1482-2
- PESCH, Otto Hermann. *Druhý vatikánský koncil: 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1996. 435 stran. ISBN 80-7021-194-6
- SEKRETARIÁT ČESKÉ LITURGICKÉ KOMISE, *Český misál*, Česká liturgická komise, Praha 1983
- The Catholic Church and the Jewish people: recent reflections from Rome* [online]. 1st ed.

New York: Fordham University Press, 2007. Abrahamic dialogues series [cit. 2014-04-09].

Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10586752>

TORNIELLI, Andrea. *František - papež chudých: [život, myšlenky a slova papeže, který změnil církev]*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2013. 172 stran. ISBN 978-80-249-2206-5

WEIGEL, George. *Svědék naděje: životopis papeže Jana Pavla II.* Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 879 stran, [32] s. obr. příl. ISBN 80-7252-035

3. Encyklopedie

SKOLNIK FRED, Editor-in-chief a Executive editor MICHAEL BERENBAUM.

Encyclopaedia Judaica. 2nd ed. Detroit: Macmillan Reference USA in association with the Keter Pub. House, c2007, 22 v., ISBN 002865950322., Vol. 11 ISBN 978-0-02-865939-8, Vol. 15 ISBN 978-0-02-865943-5, Vol. 20 ISBN 978-0-02-865948-0

4. Internetové zdroje

BARNES Jane; WHITNEY Helen, „*John Paul II: His Life and Papacy*“ [online]. [cit. 2014-04-22].

Dostupné z: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/pope/etc/bio.html>

<http://www.ceskatelevize.cz/>

<http://www.radiovaticana.cz/>

<http://www.rozhlas.cz/portal/portal/>

<http://tisk.cirkev.cz/>

<http://www.ustrcr.cz/cs/archiv-vysilani-ceske-redakce-radia-vatikan>

<http://www.vatican.va/>

Summary

Postoje papežů vůči Židům a judaismu po II. světové válce **Attitudes of popes toward the Jews and judaism after World war II.**

Terezie Stehlíková

This Bachelor thesis examines a processes of the convergence of Catholic and Jewish world after 1945. Thesis is divided into four chapters.

The first chapter deals with the pontificate of John XXIII. and with changes in relations to Jews. It does not forget a change of the text of Jews in the Good Friday liturgy and describes the creation of the document *Nostra aetate* and proceedings of the Second Vatican Council.

The second chapter focuses on the effect of Pope Paul VI. and his pilgrimage to the Holy Land, the gradual calming of the relations with the State of Israel

The third chapter contains the most important personality in the process, which was the Holy Father John Paul II. It describes also obstacles witch started on the same path, like the affair with Karmel. It does not forget events of the recognition of the State of Israel and the subsequent visit of John Paul II. in 2000.

The fourth chapter focuses on two of the current pope, Benedict XVI. and Francis I.

The work ends with a conclusion which expresses, that over all the pain and disagreements both religions have sufficient power and abilities to cooperate with each otther and fill their unique determination of God to which they report.